

המדורים

- ממאורות הפרשה
- ד' אמות של הלכה
- ישמחו במלכותך שומרי שבת
- זכרון לצדיקים
- רבי נחמן מהורדענקא
- רבי אלחנן בונם וסרמן
- ימי בין המצרים

לעילוי נשמת
הרה"ג רבי שמעיה ב"ר יהודה אריה
גרינבוים זצ"ל
נלבע ל' סיון התשפ"ד
מחבר פירוש "סייעתא דשמיא"
על ש"ס משניות וחומש רש"י
ת.נ.צ.ב.ה.

מאורות השבת

שע"י המכון התורני ירושלים

פנחס - תשפ"ד | גליון 123 | עורך ראשי: הרב נעם יעקובי שליט"א

ממאורות הפרשה

בקנאו את קנאתי

שנאלץ לעבור מסכת יסורים קשה, ועכשיו אתה מודיע לי שהכל בסדר אצלו, הודו לד' כי טוב!
פנחס בן אלעזר בן אהרן הכהן השיב את חמתי מעל בני ישראל בקנאו את קנאתי בתוכם, פנחס היה ראשון הקנאים והגדול שבהם, והוא מלמד אותנו מהי קנאות אמיתית, 'ושם איש ישראל המוכה.. זמרי בן סלוא נשיא בית אב לשמעוני', מפרש"י 'להודיע שבחו של פנחס, שאע"פ שזה היה נשיא, לא מנע את עצמו מלקנא לתורת ה' לכך הודיעך הכתוב מי הוא המוכה', פנחס לא קנא את קנאת עצמו אלא את קנאת ד' ולכן לא היה לו שום הבדל מיהו זה שצריך להרוג, אדם פשוט או נשיא שבט ישראל, כי קנאות אמיתית נובעת מתוך אהבת השי"ת ואהבת ישראל ואינה מבחינה בין קטן לגדול, אלא הכל שווים, וכמובן שדבר זה יכול לעשות רק מי שהוא ירא שמים בתכלית וקנאותו אינה נובעת מתוך פניות אישיות אלא אך ורק לשם שמים. (מאת הגאון רבי גמליאל רבינוביץ שליט"א)

מגדולי הקנאים בדור הקודם היה הרה"ק ר' יואליש מסאטמר זצוק"ל, ידוע כי היה עוסק רבות בצדקה ואף עודד את חסידיו לעסוק בצדקה ובחסד, והנה פעם אחת נכנס אל ביתו יהודי והתלונן על מר גורלו, מרבית בני ביתו חולים במחלות שונות ומשונות והשאר חולים במחלות נפש, ביתו על סף פירוק, ובנוסף לכל הצרה הגדולה שאין בידו פרוטה לפרוטה ואינו עומד יותר בנטל הכבד, הרה"ק השתתף בצערו של האיש כשדמעות בעיניו וברחמיו הרבים הוציא ממגירתו סכום גדול מאוד שיש בו כדי להעמיד משפחה על הרגלים ומסרה לאיש, הלה התעודד מעט ובחיוך על שפתיו הודה לרבי ויצא משם שמח.
אך יצא האיש פנה הגבאי אל הרבי ואמר לו כי האיש הזה הוא רמאי, אף אחד בביתו אינו חולה ופרנסתו מצויה לו ברווח, כשמוע הרבי את דברי הגבאי מיד אורו עיניו ובמילים נרגשות הודה לגבאי: יישר כח יישר כח! כל כך הצטערתי על יהודי מסכן

כל מקראות שבתורה נצחיים הם

על האדם לדעת כי התורה הקדושה נאצלת היא כביכול מהבורא ב"ה בעצמו, כמרומו בתיבת אנכ"י שהוא ר"ת א'נא נ'פשי כ'תבית י'הבית. והדברים מבהילים, הקב"ה כביכול אומר להם לישראל 'את עצמי אני נותן לכם, ומי אם כן יכול לשער את הקדושה העליונה הטמונה בכל אות וקוץ שבתורה? ואכן כל המעיין בחז"ל נוכח לראות שהם הוקירו כל אות ותיבה שבתורה, ודקדקו בהם לעמיד תילי תילים של הלכות.
מובן אם כן שזה שלדעתו ישנם בתורה תיבות שאינם באים להורות לנו דבר מה הוא בגדר 'מועל בהקדש' ח"ו, והוא מבזה את התורה ושפיר מקללו רשב"י.
זהו מה שביקש כאן רש"י לגלות לנו, כשמביטים אנו בעין שטחית על המסופר אודות בנות צלפחד בתורתנו, נדמה לנו שמסופר כאן רק על דין ודברים שהיו להם אודות נחלתן, אולם עלינו לדעת כי התורה רוצה לנו להורות לנו בזה ענינים נשגבים והליכות חיים, ועל כן מוטל על האדם להתבונן בכל פרטי הדברים כדי להבין מה אכן רצתה התורה ללמדנו, אסור לנו להעלות על הדעת כי לחינם נכתבו הדברים בתורה. וכהוכחה לכך מביא לנו רש"י איך שגם בכתבת המעשה עצמה התורה מדייקת בסידור כתיבת שמותיהן, פעם כתבה כסדר הזה ופעם כתבה בסדר אחר, הכל בא בחשבון לגלות לנו דברים ברמיזה. אם כן תדע מעתה כי עוד הרבה דברים נרמזים בין השיטין, וכשאתה מעיין בסיפור זה ובשאר הסיפורים שבתורה תבין את אשר לפניך, דע לך שגם מעשים אלו באים ללמדך, ובהעברה בעלמא על התיבות ועל המקראות עדיין לא יצאת ידי חובת לימוד.

'ותקרבנה בנות צלפחד בן חפר בן גלעד בן מכיר בן מגשה למשפחת מנשה בן יוסף ואלה שמות בנותיו מחלה נעה וחגלה ומלכה ותרצה" (במדבר כז, א).
ופירש רש"י: מחלה נעה וגו' - ולהלן הוא אומר ותהינה מחלה תרצה, מגיד שכולן שקולות זו כזו, לפיכך שינה את סדרן.
דברי רש"י אלו שופכים אור על דברי רבן שמעון בר יוחאי בזהר הקדוש (ח"ג פרשת בהעלותך דף קמט:), והא לך לשונו: 'זכאין אינון ישראל דאתיהיב להו אורייתא עלאה אורייתא דקשוט, ומאן דאמר דהווא ספורה דאורייתא לאתחזא על ההוא סיפור בלבד קאתי, תיפח רוחיה, דאי הכי לאו איהי אורייתא עלאה אורייתא דקשוט, אלא ודאי אורייתא קדישא עלאה, איהי אורייתא דקשוט' עכ"ל.
תרגום: זכאים הם ישראל שניתנה להם תורה עליונה, תורת אמת, ומי שאומר שאותו סיפור שבתורה, להראות על אותו סיפור בלבד בא, תיפח רוחו, כי לפי דבריו נמצא שאין התורה העליונה תורת אמת, אלא ודאי התורה הקדושה היא תורת אמת. ע"כ.
בדברים אלו מבטא רשב"י את מורת רוחו מאלו המביטים על התורה הקדושה במבט של חולין. והם מטילים ח"ו דופי על אותה תורה שהקב"ה משתעשע בה מידי יום, והיתה מונחת בבית גנזיו של הקב"ה תתקע"ד דורות עד שניתנה לישראל, ואומרים שבין דבריה מעורבים סיפורי מעשיות, ולדעתם העניה והשפילה לא הופיעו סיפורים אלו כי אם כדי להודיע לנו שכך וכך היה מעשה, וכמעשיהו של בשר ודם המעלה על הספר עובדות וסיפורים כדי להנות בהם את הבריות ח"ו.

והוא זה שכתב הרמב"ם בספרו 'מורה נבוכים' (ח"ג פ"ד ד"ה יש כאן), וז"ל: 'דע כי כל סיפור שתמצאהו כתוב בתורה, הוא לתועלת הכרחית בתורה, אם לאמת דעת שהוא פינה מפינות התורה, או לתיקון מעשה מן המעשים' - עד שלא יהא בין בני אדם עוול וחמס' עכ"ל. וכדי להחדיר בנפשות ישראל את המבט האמיתי על התורה הקדושה, אעתיק לך עוד מתוכן דבריו של הזוהר הקדוש בהמשך המאמר הנזכר: בוא וראה, מלך בשר ודם אין זה לפי כבודו לדבר ענינים הדייטטיים, כל שכן שאינו לפי כבודם לכתוב אותם, ואם עולה על דעתך לומר שהמלך העליון הקב"ה לא היו לו ענינים קדושים לכתוב ולעשות מהם את התורה - אלא שקיבץ את כל הענינים ההדייטטיים, כגון עניני עשו ועניני הגר ועניני לבם עם יעקב, עניני האתון ועניני בלעם בלק וזמרי, ואסף אותם ואת כל שאר הסיפורים הכתובים בתורה, ועשה מהם תורה - אם כן למה נקרא התורה 'תורת אמת'? 'תורת ה' תמימה'? 'עדות ה' נאמנה'? 'פקודי השם ישרים'? מצות השם ברא' יראת ה' טהורה? 'משפטי ה' אמת'? וכתוב גם כן 'הנחמדים מזהב ומפז' - אלו הם מעלותיה של התורה הקדושה. [ולא שייך מעלות כעין אלו בדברים שאינם כי אם מעשיות].

וַיִּרְא פִּינְחָס בֶּן אֱלֶעָזָר בֶּן אֶהֱרֹן הַכֹּהֵן וַיִּקָּם מִתּוֹךְ הָעֵדָה וַיִּקַּח רֹמַח בְּיָדוֹ (במדבר כה, ז).

פירש רש"י (שם): "וירא פנחס", ראה מעשה ונזכר הלכה, אמר לו למשה, 'מקובלני ממך הבועל ארמית קנאין פוגעין בו', אמר לו קריינא דאגרתא איהו ליהוי פרוונקא, מיד "ויקח רומח בידו" וגו'.

קנאת אמת - מתוך אהבה גמורה בלבד.

על הלכה זו ש'קנאין פוגעין בו', שנינו בגמרא (סנהדרין פב, א) 'הבא להימלך אין מוריין לו', וכן פסק הרמב"ם (איסור"ב פ"ב, הלכה ד - ה) 'כל הבועל כותית וכו' אם פגעו בו קנאין והרגוהו הרי אלו משובחין וזריזין, ודבר זה הלכה למשה מסיני הוא, ראה לדבר זה מעשה פנחס בזמרי. ואין הקנאי רשאי לפגוע בהן אלא בשעת מעשה וכו', ואם בא הקנאי ליטול רשות מבית דין להורגו, אין מוריין לו ואף על פי שהוא בשעת מעשה'. ויש לבאר ענין זה, אם זו הלכה מפורשת מדוע אין מוריין כך הלכה למעשה.

ביאר בזה מרן ראש הישיבה הגר"ח שמואלביץ זצ"ל (שיחות מוסר, 'מאמר אוהב את הבריות ומקרבן לתורה'), כי הלכה זו לא נאמרה בעיקרה לכל אדם, אלא רק למי שעושה מעשה מתוך קנאות בלבד ואין בליבו כלל על בעל העבירה בעצמו, ואדרבה, הוא גדוש ומלא באהבת ישראל ולא היה פוגע בבעל העבירה מחמת עצמו כלל, אלא רק מחמת שבווערת בו קנאה לדבר ה' עשה מעשה קנאות והרג את בעל העבירה. לפיכך קודם שהגיע למדרגת קנאות, אין בהריגה זו מצוה כלל, אלא היא בכלל מעשה רציחה שאסרה התורה.

נמצא שיש ברציחה זו הבדל דק עד מאוד, אם כוונתו לקנאת ה', הרי שהוא מקיים בזה מצוה חשובה עד מאוד ואף מחוייב בדבר, אולם אם עושה זאת מחמת סיבות ונגיעות נוספות הרי הוא בכלל רוצח. וממילא אדם המגיע לבית דין ליטול רשות על מעשה זה, אי אפשר להחליט בדבר העומד ותלוי בהבדל כה דק מן הדק, ולכך אין מוריין לו הלכה זו.

אלא ודאי - ממשיך שם הזוהר ואומר - שהתורה הקדושה העליונה היא תורת אמת, וכל מילה ומילה הכלולה בה באה להורות על ענינים עליונים, כי אותה מילה של הסיפור איננה באה להורות רק על עצמה בלבד, אלא להורות על הכלל [היינו על ענינים כלליים הנוגעים למעשה] באה, כמו שהעמדנו. ע"כ תוכן דברי הזוה"ק.

זו היתה דרכם של חכמינו ז"ל, שדרשו את מקראי התורה בדקדוק ועיון רב והוציאו משם את כל התורה והמצוה שבעל פה, ובזה הוכיחו לעיני כל, כי לא מליבם בדו את חידושי הדינים וההוראות, אלא יסודתם מן התורה שבכתב שהיא המקור והבסיס לכל התורה שבעל פה, ואשר בו כתובות וחתומות כל ההוראות של היהודי בעולמו.

ובעקבותיהם של חז"ל צעדו גם הצדיקים לדורותיהם, ורמזו במקראות התורה את כל דברי הוראותיהם והדרכותיהם בקודש, בעניני מוסר ועבודת הנפש, למען הודיע לשומעי לקחם כי אין דבריהם דברי רגש והשערה קרובה בעלמא, אלא הם אורחות חיים הנגזרות מכח מקראות התורה הקדושה, שמהם אין לגרוע כמלוא נימא.

(מאת הגאון רבי גמליאל רבינוביץ שליט"א)

הוסיף בזה מרן הגר"ח שמואלביץ זצ"ל וכיאר בשיחה בישיבה, שיש שטועים וחושבים ש'קנאות' פירושה כעס, צעקות ועשיית מעשה בידיים כנגד דבר הנעשה שלא כדרך התורה. אך האמת היא, ש'קנאות' פירושה בעירה פנימית שעולה ופורצת מאליה מתוך ליבו הטהור של זה המקנא כנגד חילול ה' וכנגד מעשים שנעשו שלא כדרך התורה הקדושה, וכפי שאמר זאת בלשונו: "נישט די וואט ווארפן שטיינער זיינען קנאים" [לא אלו שזורקים אבנים הם הקנאים].

משום כך לא נאמר דין 'קנאין פוגעין בו', אלא כאשר קנאת ה' טהורה בוערת בקרב האדם מתוך אהבת הקב"ה ומתוך אהבת ישראל ללא כל חשבונות נוספים, שכיון שמתוך אותה הקנאה הוא רוצה לפגוע בעובר העבירה, הרי זו קנאות אמיתית.

יחוסו של פנחס בן אלעזר בן אהרן הכהן לענין מעלותיו

כתיב (שם) "וירא פינחס בן אלעזר בן אהרן הכהן", ייחסו הכתוב אחר אהרן הכהן. ויש להבין, מדוע נצרך הכתוב להאריך ולפרט את יחוסו, אמנם כאשר נאמר לאחר מכן (שם יא) "פנחס בן אלעזר בן אהרן הכהן השיב את חמתו" היה זה משום כבודו וכפי שביארה הגמרא (סנהדרין פב, א): "התחילו שבטים מבזין אותו: 'ראיתם בן פוטי זה שפיטם אבי אמו עגלים לעבודת כוכבים והרג נשיא שבט מישראל', בא הכתוב ויחסו: "פנחס בן אלעזר בן אהרן הכהן", אך מדוע טרח הכתוב קודם מעשה זה לייחסו לאהרן הכהן. את מעלתו של אהרן הכהן למדנו בדברי המשנה באבות (פ"א, מ"ב) 'אוהב שלום ורודף שלום, אוהב את הבריות ומקרבן לתורה'. אהרן נתייחד במעלת השלום ובקירוב הבריות לאביהם שבשמים, וכפי שהביא הרע"ב (שם) לפרש: 'כיצד היה אהרן אוהב שלום, כשהיה רואה שני בני אדם מתקוטטים היה הולך לכל אחד מהם שלא מדעת חבירו ואומר לו 'ראה חבירך איך הוא מתחרט ומכה את עצמו על שחטא לך, והוא אמר לי שאבוא אליך שתמחול לי'. ומתוך כך כשהיו פוגעים זה

כוכבים והרג נשיא שבט מישראל, בא הכתוב וייחסו "פנחס בן אלעזר בן אהרן הכהן", אמר לו הקב"ה למשה הקדם לו שלום שנאמר "הנני נותן לו את בריתי שלום". וצריך להבין מה טענו השבטים, וכי לא ראו שעל ידי קנאתו נעצרה המגפה שכליתה בעם.

והנה תמיד אנחנו מזכירין את דברי הגר"א שדור המדבר דור דעה היו דור גדול ונורא והיו זכים ונקיים, ובשעת מתן תורה זכו ל'פנים בפנים דיבר ה' עמכם" כביכול, ומבואר בחז"ל שבאותה שעה פרחו נשמתם ובאו מלאכי השרת והחזירו להם, ולכל אחד ואחד באו חמשה מלאכים, אחד החזיק את צווארו שיוכל לראות פנים בפנים, ואחד נתן יד על ליבו וכו', וכתב הגר"א שבאותה שעה זכו 'כמעט' לדרגה של אדם הראשון קודם החטא, ובאריז"ל משמע שהגיעו ממש לדרגה של קודם החטא, אבל הם לא החזיקו בדרגה זו ולאחר מכן חטאו בחטא העגל, שהוא חטא נורא נוראות שעד היום אנחנו סובלים ממנו שאין לך כל פקידה ופקידה שאין בה מפורענות של חטא העגל (סנהדרין קב, א), ואף על פי שהערב רב הם אלו שחטאו, מכל מקום כל ישראל גם כן היו שותפים בחטא, ובראשם אהרן הכהן שהיתה עליו תביעה גדולה שעשה את העגל ואפילו שבט לוי שלא חטאו בחטא העגל, כמו שאמרו חז"ל מלמד שכל השבט כשר, מכל מקום זה עצמו שהיו שם נחשב להשתתפות בחטא, ולכן איבדו את מעלתם שקיבלו במתן תורה "אני אמרתי אלוהים אתם ובני עליון כולכם אכן כאדם תמותון", וגם משה רבנו חטא בשליו ובמי מריבה, ויהושע בן נון שנטע אהלו מחוץ למחנה מתחת להר סיני הוא היחיד שלא נשתתף בחטא העגל, ובזוהר (בראשית נ"ג.) איתא שיהושע הוא אחד מאלו שמתו בעטיו של נחש שהיה נקי לגמרי מחטא העגל, ורק כיון שלמעשה הוא חלק מכלל ישראל והוא בתוכם גם הוא איבד את מעלתו עמהם, וזה הכוונה שמת בעטיו של נחש שכל מיתתו משום שאף נשמתו כלולה בנשמת אדם הראשון בחטאו ומזה שמושרש בטבע האדם שהוא חייב מיתה.

וכל חטאיהם של דור המדבר דור דעה היו בדקות גדולה, וכמו שמפרש הגר"א את חטא המרגלים שלא היה כפשוטו אלא שהבינו שהם שייכים למשה רבנו ולא לארץ ישראל, ולפיכך הוציאו דיבת הארץ רעה, אלא שנתערב בזה קצת מחשבה לא טהורה, ואם באמת היתה כוונתם בטהרה גמורה לא היה נחשב להם זה לחטא.

ומבואר בספרים שכאשר בא לאדם קדוש וטהור תאוה שאינו יכול לעמוד בה אין בדבר הזה חטא, כיון שזה מגיע מהקב"ה וזה מהדברים הנצרכים בבריאה, וכמו ביהודה ותמר שמבואר בחז"ל (בר"ר פ"ה ח') 'אמר ר' יוחנן ביקש לעבור וזימן לו הקב"ה מלאך שהוא ממונה על התאוה אמר לו להיכן את הולך יהודה, מהיכן מלכים עומדים, מהיכן גדולים עומדים, ויט אליה הדרך בעל כורחו שלא בטובתו, שהמלאך השתלט עליו ומשך אותו לכך, שיהודה עם כל גבורתו שהיה גיבור כארי לא יכל

בזה היו מנשקים זה את זה. וכיצד היה מקרב הבריות לתורה, כשהיה יודע באדם שעבר עבירה היה מתחבר עמו ומראה לו פנים צהובות. והיה אותו אדם מתבייש ואמר 'אילו היה יודע צדיק זה מעשי הרעים כמה היה מתרחק ממני', ומתוך כך היה חוזר למוטב.

ונראה, שכיון שייחס הכתוב את פנחס לאהרן בפרשה זו, משמע שפנחס הגיע למדרגת קנאי משום שנתייחס לאהרן אף במידה זו של 'אוהב את הבריות ומקרבן לתורה', והיינו, כי רק משום שהיה מיוחד במידה זו של אהבת ישראל זכה להגיע למדרגת קנאות, כי היא תנאי לקנאות אמת. וכל שחסר באהבת הבריות, חסר הוא בהיכי תמצוי להיות קנאי, שהרי אפשר שעושה את כל מעשהו מחמת אכזריות ח"ו.

(שיחות רבי נתן צבי - רבי נתן צבי פינקל)

"פִּינְחָס בֶּן אֱלֶעָזָר בֶּן אַהֲרֹן הַכֹּהֵן הָשִׁיב אֶת חַמְתִּי מֵעַל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל בְּקִנְאוֹ אֶת קִנְאוֹתֵי בְּתוּכֶם וְלֹא כְלִיתִי אֶת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל בְּקִנְאוֹתֵי"

(במדבר כה, א).

איתא במדרש, 'בדין הוא שיטול שכרו'.

ונ"ל דלכאורה היה פנחס, היפך מאהרן שהוא היה ירא מעגל שלא יהרגו אותו, כמ"ש חז"ל (סנהדרין ז, א) "וירא אהרן ויבן מזבח", ופנחס היה משים נפשו בכפו והרג נשיא מישראל, ולא היה ירא שיהרגוהו, ולמה מִיִּחְסוֹ אחר אהרן אם היה אהרן חס בזה.

אך כי אהרן היה יודע בעון זה שעשה העגל הוא מאבד עצמו מב' עולמות, ורק שלא יהרגוהו ישראל, וכבר הרגו חור, ויהרגוהו כהן ונביא ולא יהיה להם תקומה ח"ו, לכן אמר מוטב שיהיה הוא מאובד מב' עולמות, רק שלא יהרגוהו, ובשביל זה היה זוכה לגדולה, כי הקב"ה היודע מחשבות הלבין מה שבלבבו.

וזהו שאמר הכתוב (ויקרא ט, ז) "קרב אל המזבח", פירש רש"י, שהיה אהרן בוש וירא לגשת אל המזבח בשביל מעשה העגל, ואמר לו 'לכך נבחרת', בשביל כך ששמת נפשך לאבד עולמך בשביל ישראל, בשכר זאת נבחרת לכהן גדול.

וכמו כן פנחס ירא שמא יהרגו את משה ויפגעו בו ישראל ולא יהיה תקומה ח"ו לישראל, לכך חישב בנפשו מוטב שיהרגו אותי ואותו יחיו, ושם נפשו בכפו ג"כ בשביל ישראל, לכך מִיִּחְסוֹ אחר אהרן, וזהו שאמר המדרש 'בדין שיטול שכרו' כמו אהרן כדפירשנו, ודו"ק.

(חתם סופר - רבי משה 1910)

"פִּינְחָס בֶּן אֱלֶעָזָר בֶּן אַהֲרֹן הַכֹּהֵן הָשִׁיב אֶת חַמְתִּי מֵעַל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל בְּקִנְאוֹ אֶת קִנְאוֹתֵי בְּתוּכֶם וְלֹא כְלִיתִי אֶת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל בְּקִנְאוֹתֵי"

(במדבר כה, א).

קנאות אמיתית

בגמרא (סוטה מג, א) איתא: 'התחילו השבטים מבזים אותו, ראיתם בן פוטי זה שפיטם אבי אמו עגלים לעבודת

ה', ומסר נפשו למען כבוד שמו יתברך. והדגיש דוקא "בן אהרן" הכהן, כי הכהן מצד מדת החסד וכמובא מהזהר הקדוש (פרשת חוקת פ"ד ע"א) דכהן בגימטריא חסד עם ג' אותיות, וכן הוא בזה"ק (פרשת נשא קכ"ד ע"א) ושחט אחרא ולא כהנא, שהכהן הוא ממדת חסד ולא יאות לו השחיטה. ומה שעשה פנחס והרג נשיא שבט מישראל היה היפוך טבעו שהוא מצד החסד, אלא שכונתו היתה לשם שמים לקנא קנאת ה'.

וכזה מצינו בקרא (וזאת הברכה לג, ה) "וללוי אמר תומיך ואוריך לאיש חסידך וגו' האומר לאביו ולאמו לא ראיתיו ואת אחיו לא הכיר ואת בניו לא ידע כי שמרו אמרתך ובריתך ינצורו", ופירש רש"י, כשחטאו בעגל ואמרתי "מי לה' אלי" נאספו אלי כל בני לוי וציויתים להרוג את אבי אמו והוא מישראל או אחיו מאמו וכן עשו, עכ"ד. וזה ששיבח משה רבינו את שבט לוי, דאע"ג שהקדים לומר דלוי הוא "איש חסידך", דהיינו שטבעו הוא מדת החסד, ואעפ"כ "האומר לאביו ולאמו לא ראיתיו", שהרג את אבי אמו נגד טבעו רק לקנא קנאת ה'.

(להורות נתן - רבי נתן געשטעטער)

פירש רש"י, לפי שהיו השבטים מבזין אותו 'בן פוטי זה שפיטם אבי אימו עגלים לעבודה זרה', בא הכתוב ויחסו אחר אהרן.

וצריך להבין שזה לא היה סתם טענה, שצריך להתבונן מה רצו כלל ישראל.

הגאון ר' חיים מילקובסקי זצ"ל, היה גאון עצום, היה מפרש שיש שתי דרכים להגיע לדרגה. יש מי שניסה את כל הדרכים, כל השיטות והאמונות, עד שהגיע לאמת, והיום ההכרה שלו גדולה מאד. ויש מי שמרחם אמו ממש כולו בקדושה, לא מכיר שום דבר אחר, לא שומע שום דבר, שום צד אחר. והיום למעשה שניהם באותו מדרגה. אבל החילוק ביניהם זה כשמגיעים לקנאות, אותו אדם שניסה הכל היום הוא לא יכול לצעוק, לא יכול לבוא בתביעה, הרי אתה בעצמך גם אחזת בזה פעם, הוא עוד לא הגיע למדרגה שלך, הוא עוד מנסה את הכל, אבל מי שהיה מלידתו שלא הכיר שום דבר הוא יכול לבוא עם קנאות, הוא מעולם לא שמע שום דבר אחר.

וזה הביאור בדברי כלל ישראל שאמרו ראו בן פוטי זה שפיטם אבי אמו עגלים לעבודה זרה, שעל יתרו כתוב שלא היה עבודה זרה בעולם שהניח שלא עבד אותה, עבד כל עבודה זרה שבעולם עד שהגיע לאמת, ולכן השבטים היה להם טענה שאולי הקנאות שלו אינה במקומה, והיה צריך ליחסו אחרי אהרן.

(דרכי שמואל - רבי שמואל איינבראך)

"פִּינָחָם בֶּן אֶלְעָזָר בֶּן אַהֲרֹן הַכֹּהֵן הַשֵּׁיבִי אֶת חַמְתִּי מֵעַל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל" (במדבר כה, יא).

במדרש תהלים על הפסוק "רָגְזוּ וְאֵל תַּחֲטְאוּ" וגו' (תהלים ה, ה) "וז"ל: 'עד מתי אתם מרגיזים עלי שאני בא מרות

לעמוד בכך אף על פי שמצידו הכל היה בטהרה ובקדושה אלא שמה' יצא הדבר. וכן בדוד המלך כתוב בחז"ל שבת שבע ראויה היתה לדוד כבר מששת ימי בראשית, ורק בצורה שזה נעשה למעשה היה פגם מסוים. וזהו גם הענין של יפת תואר שמבואר בגמרא (סוטה מד, ב) שלמלחמה היו יוצאים הצדיקים שנקיים מעוונות, שאפילו אם רק סח בין תפילין של יד לתפילין של ראש חוזר מעורכי המלחמה, וכיון שבא לצדיק כזה תאוה כזו "מה' יצא הדבר" ולפיכך התירה התורה יפת תואר. ויש בזה ענין של הוצאה מהקליפה של הנשמות העשוקות "דמעת העשוקים" שנבראו מהק"ל שנה שפירש אדם הראשון מאשתו (כמבואר בעירובין י, ב), וגם כאן אצל זמרי שהיה אדם גדול נשיא שבט בישראל היה ענין כזה, אלא שבצורה למעשה היה איזה שהוא פגם, ובשביל להבחין בכך צריך קנאות בשלמות גמורה, וזה מה שטענו השבטים על פנחס שפנחס אינו בשלמות כזו שהרי אבי אמו פיטם עגלים לעבודה זרה, ולפיכך אין הקנאות שלו בטהרה ובשלמות גמורה [וכמו שמאריך הנצי"ב ב"הרחב דבר" פרשת חוקת בביאור הפסוק "אם דָּרַךְ עֶצֶב בִּי" (תהלים קלט, כד), שקנאות צריכה להיות בשלמות], ולכן היה צריך לייחס את פנחס לאהרן הכהן שאם זה היה סתם טענה של בני בליעל, וכי הקב"ה צריך להתייחס לטענתם ולייחסו לאהרן, אלא שהיתה כאן טענה חזקה, ועל זה בא הכתוב וייחסו לאהרן הכהן, לומר שלא היה כאן שום שורש מהעבודה זרה של אבי אמו, [ומודגש בתורה שהוא בן אהרן הכהן שלאחר שנתעברו בו נשמות נדב ואביהוא נעשה בן אהרן הכהן ממש, ולכן גם כן נתכהן פנחס אז].

(דרכי שמואל - רבי שמואל איינבראך)

פירש רש"י, לפי שהיו השבטים מבזים אותו הראיתם בן פוטי זה שפעם אבי אמו עגלים לעבודה זרה והרג נשיא שבט מישראל, לפיכך בא הכתוב ויחסו אחר אהרן, עכ"ד.

והקשה בספר "דברי דוד" לבעל "טורי זהב" ז"ל, דמהו הייחוס בין שאבי אמו פיטם עגלים לעבודה זרה לענין שהרג מי שנתחייב מיתה.

גם יש להקשות דמה תשובה היא זו שהוא מזרעו של אהרן, הא מכל מקום אמת הוא שהוא גם בן פוטי שאבי אמו פיטם עגלים לעבודה זרה, ואכתי חל עליו בזיונם של השבטים.

ונראה דהשבטים טענו, דמה שפנחס הרג את זמרי לאו משום קנאת ה' עשתה זאת, אלא היות שהוא בן פוטי שפיטם עגלים לעבודה זרה, לכן ירש מאבי אמו את טבע הרציחה, וכנאמר (הושע יג, ב) "זֹבְחֵי אֲדָם עֲגָלִים יִשְׁקֹוּ", לפיכך בא הכתוב ויחסו אחר אהרן, שהיה אוהב שלום ורודף שלום ומקרב את הבריות לתורה (אבות פ"א מ"ב), דהיינו שהקב"ה העיד עליו שפנחס ירש את טבעו של אבי אביו אהרן הכהן שהיה אוהב שלום ורודף שלום, ומה שהרג את זמרי אינו אלא משום שבער בקרבו קנאת

”בְּקִנְאוֹ אֶת קִנְאָתִי” (במדבר כה, יא).

אמרו חז”ל (ירושלמי סנהדרין פ”ט ה”ז) ‘הבוועל ארמית קנאים פוגעים בו, תני שלא ברצון חכמים, ופנחס שלא ברצון חכמים’. וצריך ביאור, אם דינא הוא שקנאים פוגעים בו אמאי אין זה רצון חכמים. ועיין ספר “כלי חמדה” בזה. וי”ל דהנה זה שבא לקנא קנאת ה’ צריך שתהא כל כוונתו לשם שמים, שהרי מדינא אין הורגים אותו רק קנאים פוגעים בו, וא”כ צריך לעשותו משום קנאות ולא לשם פניה כלשהיא. והנה אם ישבחוהו על מעשה הקנאה א”כ יתכן שעושה קנאותו כדי שישבחוהו על מעשה הטוב שעשה, ולכן מודיעים לו שאין זה רצון חכמים שיקנא, וא”כ לא ישבחוהו אם יהרוג, ואם מ”מ יהרוג הרי זה הוכחה שעשה לשם שמים כי לא יכול לסבול את חילול השם, וקנא אף שיאמרו לו שעשה שלא ברצון חכמים.

(להורות נתן - רבי נתן געשטעטער)

”לָבֶן אָמַר הֲנִי נִתֵּן לוֹ אֶת בְּרִיתִי שְׁלוֹם” (במדבר כה, יב).

הלכה היא, שבפרשת פינחס, בפסוק “הנני נותן לו בריתי שלום” צריך הסופר לכתוב אות הוא”ו של “שלום”, קטוע, וזה נקרא “ו’ קטיעה”.

מעשה ובא לפני רבינו הגאון רבי שלמה זלמן אויערבאך זצ”ל ספר תורה, שבו שכח הסופר לכתוב ו’ קטוע, וכתבו ו’ רגיל. וכל הסופרים לא הסכימו לתקנו, לגרד את האות ולעשותה קטועה, מכיון שחשו לדעת התוספות הסוברים כי השם “שלום” הוא בכלל השמות הקדושים שאינן נמחקין. ולדעה זו אסור לגרד את האות. הגם שלהלכה נקטינן שלא כדעת התוספות, אולם לא נמצא הסופר שרצה להכנס לספק חשש של מחיקת השם. משלא נמצא פתרון לספר התורה הכתוב שלא כדינו, באו אל רבנו.

רבנו תמה על השאלה מכל וכל, ומיד הציע את פתרונו הפשטני והגאוני: יוסיף הסופר דיו ויאריך וירחיב את כל אותיות המלה שלום, וישאיר את אות הוא”ו כפי שהיתה, נמצאת הוא”ו קצרה מן האותיות, עכשיו יוסיף לה נקודה בסופה, ונמצאת ו’ קטיעה.

תשובה פשוטה, אבל גאונית.

(אוצרותיהם של צדיקים - רבי אהרן פרלוב)

”לָבֶן אָמַר הֲנִי נִתֵּן לוֹ אֶת בְּרִיתִי שְׁלוֹם” (במדבר כה, יב).

חז”ל קידושיין (סו, ב) דרשוהו לשון שלם. עוד אמרו חז”ל, שרמזו לו בכאן מתנות כהונה זרוע לחיים וקיבה. ויש להבין מה ענין המתנות הנ”ל ל”בריתי שלום” דכתיב בקרא, שכבר עמד בזה ק”ז זצ”ל ב”תורת משה”.

ואקדים מאמר חז”ל בפסחים (ט, ב) אחרי שדברו שם מגנות עם הארץ, ‘תניא רבי אליעזר אומר, אלמלא אנו צריכין להם למשא ומתן היו הורגין אותנו’, עיי”ש בפירוש רש”י [ז”ל: למזונותיהן ולעזרתם - היו הורגין אותנו], ולפי ביאורו ז”ל יצדק דברי המגיה בגליון

המואביה, “אמרו בלבבכם על משכבכם” (שם) אף אתם באתם מיעקב שנשא שתי אחיות הביטו אל משכבכם ואז “ודמו סלה”, עכ”ל.

לכאורה קשה על פי מה שכתב הר”ש יפה לתרץ מאי שנשא יעקב שתי אחיות לפי שגר שנתגייר כקטן שנולד דמי, וכיון שנשאם יעקב וגיירם אינן אחיות כלל, עיי”ש. לפי זה אין הנידון דומה לראיה, על יעקב יש תירוץ לפי שגר שנתגייר כקטן שנולד דמי, אבל על דוד שפיר יש להם לומר לדוד שמואב אסור לבוא בקהל, ואי דדרשו מואבי ולא מואבית יש לומר שהם לא דרשו כך כמו שאמר פלוני אלמוני שלא רצה לישא את רות מטעם זה, עיי”ש במגילת רות.

וצ”ל שהם לא טענו מחמת דאסור למואב לבוא בקהל אלא דלא סברי גר שנתגייר כקטן שנולד דמי וזלזלו לדוד שהוא בא מגזע לא טוב ממואב ואי דרות שנתגיירה אבל אבותיה היו מואבים א”כ בא דוד מגזע לא טוב ממואב. לזה השיב להם שפיר שגם יעקב נשא שתי אחיות ועכצ”ל מטעם גר שנתגייר כקטן שנולד דמי כנ”ל א”כ אין אתם יכולים לזלזל בי ג”כ משום טעם זה דאמרינן גר שנתגייר כקטן שנולד דמי א”כ אין אני בא ממואב כלל ואין לי שום שייכות עמהם ודו”ק.

ובזה יובן הרש”י פרשת פינחס “פינחס בן אלעזר בן אהרן הכהן” לפי שהשבטים היו מבזים אותו שאבי אמו היה עובד עבודה זרה בא הכתוב ויחסו אחר אהרן. ומקשים הא השבטים ג”כ ידעו שהוא נכד אהרן מצד האב אלא שאמרו שהוא נכד עובד עבודה זרה מצד האם. לפי הנ”ל ניחא היינו שהם היו מבזים אותו שהוא נכד עובד עבודה זרה לפי שסברו גר שנתגייר לאו כקטן שנולד דמי אם כן הוא נכד עובד עבודה זרה לפיכך בא הכתוב ויחסו אחר אהרן להראות שהוא נכד אהרן לבד ולא של עובד עבודה זרה לפי שגר שנתגייר כקטן שנולד דמי וכנ”ל.

(רבי אברהם יצחק לאנדברג)

”הָשִׁיב אֶת חֲמָתִי” (במדבר כה, יא).

צריך להבין להיכן השיב.

ושמעתי בשם הגאון החסיד מהר”א מוילנא, שאמר על דרך שאמרו חז”ל ‘צדיקים במותם קרויים חיים, ורשעים אף בחייהם קרויים מתים’. שכוונתם שצדיקים במיתתם, הגוף שבחוץ הוא מת, אבל הנשמה שהיא בפנים היא חי. והרשעים בחייהם הם בהיפך, שגופם שבחוץ הוא חי, אבל נשמתם שבפנים היא מת.

וזה נרמז בתיבת “חמתי”, שאותיות חי הן בחוץ ואותיות מת הן בפנים. פנחס כיפר על בני ישראל ונעשו בבחינת צדיקים, ובזה השיב תיבת חמתי. ויש לומר שהשיב את תיבת חמתי לתיבת מחית, שחי בתוכו אף כשמת בחוץ. גם לשון מחית הוא לשון חי.

(ספר הזכרון, לרבי משה הלוי שפירא יליד פינסק, לעמברג תר”י, חלק תורת ה’, פר’ פנחס)

ובזה מוכן למה נסמכה פרשת כ"ד מתנות כהונה למחלוקתו של קרח, עיין רש"י ז"ל שעמד בזה בשם חז"ל. ולהנ"ל יבואר, כי מראש ראה ה' שאהרן קדוש ה' לגודל מעלתו הנכבדה תבחל נפשו מלקבל מתנות מישראל, אך מכיון שנמצאו מתקנאים ומעוררים על כהונתו וגדולתו יראה גם הוא שטוב לקבל מהם, אם שעל ידי כך לא תגדל קנאת העם כל כך כאשר פירשנו למעלה שהעם יקרר דעתו בזה באמרם לנפשם שעל כל פנים בדבר אחד תגדל מעלתם על הכהן, שהרי הוא לית ליה מגרמיה כלום ואכל רק מדילהון ושתה מדילהון, או כאשר אמרנו בדרך צחות בפירוש ה' שנחויץ לתת דבר להפרועים בעם שבו יוכלו לנקום נקם ולא תגע ידם לרעה בנפש הכהן.

והכא נמי כאשר הראה פינחס כי איש קנא הוא, הבט אל און לא יוכל, אורייתא ארתחיה ואשתפיך חמימיה על קדושת ישראל, איש אשר אלה לו עלול הוא להמשיך על עצמו שנאת העם במדה גדושה עד להשחית חלילה, ועל כן הוצרך להבטחה "הנני נתן לו את בריתי שלום", שלם כתיב, לאמר שעם כל זה לא תגע בו יד לרעה ולא יפסיד שלמות גופו ונפשו, ולתכלית זה נתן לו בזה ג' מתנות שיקבל מישראל ובה תנצל נפשו וישאר בשלימותו. והמבין יבין והנסיון מעיד שיש איזו אמיתות בדברים שכתבנו למעלה.

(חידושי רבנו יוסף נחמיה - רבי יוסף נחמיה קורניצר)

"וְיָשֶׁם אִישׁ יִשְׂרָאֵל הַמִּכָּה אֲשֶׁר הִכָּה אֶת הַמְדִינִית וְזָמְרֵי בֶן כְּלוֹא נִשְׂיָא בֵּית אָב לְשִׁמְעוֹנִי" (במדבר כה, יד).

נ"ל דבאמת "וְיָשֶׁם רְשָׁעִים וְרָקֵב" (משלי י, ז), ולכך בשעת מעשה לא נזכר שמו, אבל אחרי כי נתקדש שם שמים על ידו הזכירן הכתוב, על דרך שאמרו רז"ל (גיטין נו, ב) 'מבני בניו של המן למדו תורה בבני ברק', והוא משום דכל הרשעים שנוזכרים שם בההוא שמעתא זכו לכך ע"י שנתקדש שם שמים על ידם.

(חתם סופר)

"צָרוּר אֶת הַמְדִינִים וְהַפִּיתָם אוֹתָם" (במדבר כה, יז).

במדרש, אע"פ שכתבתי (במדבר כ, י) "כִּי תִקְרַב אֶל עִיר לְהִלָּחֵם עָלֶיהָ וְקִרְאתָ אֵלֶיהָ לְשָׁלוֹם", לאלו לא תעשה כן "לא תדרוש שלומם וטובתם".

יש לפרש, דדוקא אם באים להלחם על מנת לכובשם ולהכניעם וא"כ אם נכנעים בדרכי שלום אין צורך במלחמה, אבל במדינים שהחטיאו את ישראל אם יכנעו בדרכי שלום ע"י יתערבו בהם, א"כ אדרבה יחטיאו עוד יותר, ולכן "אֵין שָׁלוֹם אֶמֶר ה' לְרָשָׁעִים" (ישעיה מח, כב).

(להורות נתן - רבי נתן געשטעטנר)

"וּבְנֵי קִרַח לֹא מָתוּ" (במדבר כו, יא).

פירש רש"י ז"ל, נתבצר להם מקום גבוה בגיהנם. וצריך ביאור.

ונראה לפרש דהמקום אשר פצתה את פיה ובלעה אותם

הש"ס שם [שהכוונה אילו לא היינו צריכים את מזונותיהם ועזרתם, ולא היו מרוויחים עמי הארץ מאיתנו על ידי כך - היו הורגין אותנו (כמו שפירש ב"חתם סופר"). ועוד פירש שם, שעל ידי שאנו צריכים להם למשא ומתן הם מתנחמים מגודל קנאתם ואומרים שבכך יהיה להם חלק בתורתנו, ועל כן אינם הורגים אותנו. וב"חכמת מנוח" הביא לפרש עוד באופן אחר, אילו לא היינו צריכים לסחור איתם ולבקש מהם עזרה, היינו מתרחקים מהם לגמרי, ולא היה לנו שום שותפות עמם, ועל ידי כך היתה גדלה השנאה, והיו הורגים אותנו, אבל כעת שאיננו מרחיקים את עצמנו מהם לחלוטין, אלא סוחרים עמם, אין השנאה גדולה כל כך] שאם כן אולי צריך להגיה בלשון הגמרא ולגרוס אלמלי ביו"ד [ואז תהיה הכוונה 'אילו', ולפי זה כוונת הגמרא היא: אילו היינו זקוקים להם, היו הורגים אותנו. כלומר, אילו היינו תלויים בהם לפרנסתנו, היו מנצלים את מעמדם לגרום לנו נזק ואפילו להרוג בנו].

אמנם לפענ"ד יבוארו דברי הגמ' מבלי צורך להגיה כלל. כי המבין יבין ששנאת עם הארץ לתלמיד חכם היא באה מפאת קנאת גבר, כי אף על גב דאיהו לא חזי מזליה חזי, שמדריגת תלמיד חכם נשאה ונשגבה ממנו ושהתלמיד חכם משכיל בדרכיו והוא כסיל בחושך הולך ועל כן תבער בו חמת גבר. רק בזאת תתקרב דעתו קצת, כי על פי הרוב תלמידי חכמים לית להו מגרמייהו כלום והמה נצרכים לסיוע עמי הארץ במשא ומתן, נמצא שבדבר אחד לפעמים גם עם הארץ לגבר בגוברין יחשב ונתקררה דעתו במקצת, ואלו לא היו תלמידי חכמים צריכין להם כלל לעמי הארץ בשום פעם אזי גברה הקנאה עד חרב וזה שאמרו חז"ל 'אלמלא אנו צריכים להם ולסיועם במשא ומתן היו הורגים אותנו מחמת קנאה'.

ועל דרך צחות קצת יש לפרש על פי מה ששמעתי מספרים בשם הגאון ר' שאול אמסטרדם זצ"ל שמימיו לא קבל מתנות מבעלי בתים אך בסוף ימיו התחיל לקבל, ושאלו בנו הרב ז"ל מה זה אבי כי שנית טעמך, ויאמר לו דע בני כי זה לא מכבר הוכחתי חטא איש עשיר על פניו כמצוה עלי בתורה "הוכיח תוכיח", ובאשר מוטל עלי ביותר בתור רב ומנהיג, והנה האיש הזה עוין לי מאז ועד עתה וחמתו בערה בו כל כך עד שכאשר נודמן אתי לפונדק אחד ביקש את נפשי לקחתה, וכמעט צלחה המזימה בידו לולא רחמי ה' עלי, ואז אמרתי לנפשי לא טוב הדבר שאני מונע עצמי מלקבל מתנות מבעלי בתים שלי, כי על ידי כך באשר יחר אף אחד מהם עלי אין לו מקום לנקום נקמתו ממני כי אם לפגוע בנפשות תחלה, מה שאין כן אם אקח מתנות הנהוגות בישראל מבעלי בתים לרב, הלא אז זה שחרה אפו בי ימצא מקום לנקום נקם ממני, במנעו מתנותיו ממני, כסבור הוא שאני מצטער בזה וישוכך כעסו מעלי ואני את נפשי הצלתי.

וזה שאמר ר' אליעזר אלמלא אנו צריכין להם לפעמים למשא ומתן היו הורגים אותנו, מה שאין כן עכשיו שאנו צריכין להם ולסיועם במזונותינו כפירוש רש"י ז"ל על ידי כך כאשר יארע שיתרגזו עלינו הנה באים עלינו רק בעסקי ממון והיו לנו על כל פנים נפשותינו לשלל.

זה היה הגיהנם כמו שכתוב "וירדו חיים שאולה", וממילא גם בני קרח היו מוכנים ליבלע. אמנם באותו רגע כשהרהרו תשובה נתבצר להם בעומק הגיהנום עצמו מקום גבוה עד למעלה במקום שהיו יושבים, ועי"ז נשארו על מקומם על פני הארץ ולא נבלעו עם קרח.

(חתם 1910)

"יפקד ה' אלהי הרוחות לכל בשר איש על העדה" (במדבר כו,

טז).

למדרגות אמיתיות לא ניתן לזכות במתנה

פירש רש"י, "יפקד ה'", כיון ששמע משה שאמר לו המקום תן נחלת צלפחד לבנותיו, אמר: 'הגיע שעה שאתבע צרכי שיירשו בני את גדולתי'. א"ל הקב"ה: 'לא כך עלתה במחשבה לפני, כדאי הוא יהושע ליטול שכר שמושו שלא מש מתוך האהל'.

לכאורה יש להבין, מה היתה סברתו של משה רבינו? אם בניו לא היו ראויים לרשת את מקומו - מדוע העלה בדעתו כי יזכו לשררה זו רק מאחר שהם בניו? ואם סבר משה רבינו כי בניו ראויים למלא את מקומו תחתיו עלינו לברר מה היו שיקוליו, ומדוע לא הסכים עמו הקב"ה?

ונראה לומר, שמשם רבינו, לרוב ענוותנותו - סבר כי במדרגתו הנישאה הוא לא זכה בזכות עבודתו ועמלו, אלא במתנת שמים שניתנה לו על ידי הקדוש ברוך הוא בשביל שיוכל להנהיג את עם ישראל. מעתה, סבר משה רבינו כי כשם שהוא עצמו קיבל במתנה מדרגה זו כך יתכן להעניקה גם לבניו אחריו, ובכך לאפשר להם למלא את מקומו.

אולם כאן, הבהיר לו הקב"ה כי למדרגות אמיתיות - לא ניתן לזכות במתנה, אלא רק על ידי עמל ויגיעה, ולפיכך בניו שלא השיגו בעמלם מדרגה רוחנית מספקת בכדי להיות ראויים להנהיג את כלל ישראל - לא יוכלו לרשת את כבודו, ובמקומם יירשנו יהושע בן נון משרתו אשר אמנם השיג את מדרגתו בעמל ויגיעה.

(מקדש הלוי - רבי יוסף צבי דינר)

"יפקד ה' אלהי הרוחות לכל בשר איש על העדה, אשר יצא לפניו ואשר יבא לפניו ואשר יוציאם ויביאם ולא תהיה עדת ה' פצאן אשר אין להם רעה" (במדבר כו, טז-יז).

תפקידו של רב ומנהיג בישראל

מפסוקים אלו, דומה כי יכולים אנו ללמוד שיעור חשוב אודות דמותו הראויה של מנהיג בישראל.

שכן הנה, משה רבינו מבקש מהקב"ה כי יפקד איש על העדה. הוא מדגיש כי המנהיג אשר ינהיג את עדת ישראל צריך להיות מעליהם, מרומם מהם, לרומם אותם למדרגתו ולא חלילה לרדת אליהם ולהתקרב אל מדרגתם שלהם.

אכן מאידך, ממשיך משה רבינו ומבקש, כי המנהיג יצא לפניו ויבוא לפניו, כלומר אף שהרב המנהיג צריך להיות במדרגה מרוממת מעל קהל עדתו - מכל מקום מחוייב הוא להתקרב אליהם ולהדריך אותם בחיי היום יום, ולא לעסוק אך ורק במדרגתו העליונה ובעניינים העומדים ברומם של עולם.

(מקדש הלוי - רבי יוסף צבי דינר)

"אשר יצא לפניו ואשר יבא לפניו ואשר יוציאם ויביאם ולא תהיה עדת ה' פצאן אשר אין להם רעה" (במדבר

כו, טז).

אמר רבינו ה"ל לב שמחה" זי"ע בשיחת קודשו, שבת-קודש פרשת פינחס, שנת תשד"ם, על הפסוק "אשר יצא לפניו ואשר יבוא לפניו וגו' ולא תהיה עדת ה' כצאן אשר אין להם רעה": "אבי זצ"ל פירש, כי משה רבינו עליו השלום ביקש בזאת שתי בקשות: האחת, שיהיה לכלל ישראל מנהיג, איש על העדה. והשניה, כי גם אם לא יהיה להם חלילה מנהיג, לכל יהיו כצאן אשר אין להם רעה, אלא הקדוש-ברוך-הוא יהיה מנהיגם! וכן איתא ב"שפת אמת". דבאמת הקדוש-ברוך-הוא הוא רועם של ישראל, כדכתיב (תהילים כג, א) ה' רועי לא אחסר".

(לבם של ישראל)

"אשר יצא לפניו ואשר יבא לפניו ואשר יוציאם ויביאם ולא תהיה עדת ה' פצאן אשר אין להם רעה" (במדבר

כו, טז).

הוא רוענו

בפסוק זה, מוצאים אנו לכאורה הקבלה בין ה'מנהיג' - לבין ה'רועה'. בפשטות משה רבינו מבהיר, כי אם כלל ישראל ישארו בלא מנהיג ראוי - הם יהיו כצאן אשר אין לו רועה. אלא שמעתה, עלינו להתבונן בנקודה אחת הדורשת הסבר.

שכן כידוע, מנהג העולם הוא שהרועה הולך לאחר צאנו, ומכוון אותם באמצעות מקלו. אילו יצעד לפני העדר - רבים הם הסיכויים לכך שהצאן יתפזר לכל עבר, ולא ילך בעקבותיו. מעתה, היה מקום לצפות כי משה רבינו יבקש מנהיג אשר ילך אחרי העדה כרועה ההולך אחר צאנו, ולא לפני העדה! אולם בפועל, אנו מוצאים כי משה רבינו מבקש דווקא מנהיג "אשר יצא לפניו ואשר יבוא לפניו", בשונה ממנהגו של רועה, ומה פשר הדבר?

אכן לאמיתו של דבר נראה, כי משה רבינו לא ערך הקבלה בין ה'מנהיג' לבין ה'רועה', וכי ה'רועה' המוזכר בפסוק הינו הקב"ה, שהוא אבינו רוענו. משה רבינו הסביר, כי עם ישראל זקוק למנהיג אשר ילך לפניו ויורה להם את הדרך ילכו בה ואת המעשה אשר יעשו, מנהיג ירא שמים בעל מדרגה רוחנית גבוהה אשר תהיה לבני ישראל לאות ולמופת, וזאת בכדי שהם ילמדו ממעשיו וילכו בדרכו - ואז יהיו ראויים להנהגתו של הקדוש ברוך הוא!

אילו לא יהיה המנהיג מתאים, אם לא יצא לפני העם ויורה את דרכם - אז בהחלט ישנו חשש פן יתדרדרו בני ישראל ויאבדו את מדרגתם המרוממת, ואזי - לא יהיו ראויים להנהגתו של הקב"ה, וישארו כצאן אשר אין להם רועה!

(חידושי רבנו יוסף נחמיה - רבי יוסף נחמיה קורניצ'ר)

"וַיֹּאמֶר ה' אֶל מֹשֶׁה קַח לְךָ אֶת יְהוֹשֻׁעַ בֶּן נֹון אִישׁ אֲשֶׁר רוּחַ בוֹ וְסִמְכָתָ אֶת יְדָיְךָ עָלָיו" (במדבר כ, יח).

"איש אשר רוח בו", שיכול להלך נגד רוחו של כל אחד ואחד (ילקוט). אמר דוד המלך ע"ה (תהלים ל) "ואני אמרתי בשלוי בל אמוט לעולם ה' ברצונך העמדת להררי עוז", ואמרתי לפרש כי אמר דוד אני בתחלה אמרתי לנפשי שבאשר אבקש שלום כל איש ואיש ואראה לעשות רצון כל אחד ואחד בזה אכונן מלכותי על בסיס חזק ונאמן ובל אמוט לעולם, אך שוב ראיתי כי זה מהנמנע כשם שאין פרצופיהן שוות כן אין דעותיהן שוות זה לזה (תנחומא פנחס י) ואין באפשרות לעשות כרצון איש ואיש ונוכחתי כי לא זו הדרך אבל העיקר שיהיה רצון ה' נגד עיני ואפילו אם הוא לפעמים נגד רצון בני אדם. וזה שאמר "אני אמרתי לנפשי בשלוי", באשר אבקש שלום ושלום מסביב על ידי כך תכון מלכותי ובל אמוט לעולם, ועתה רואה אנכי כי "ה' ברצונך העמדת להררי עוז", אך עתה ה' בהיות רצונך נגד עיני רק אתה תעמיד הררי (פירוש"י במלכותי) עוז אין לי להסתכל על רצון בני אדם רק רצונך יהיה נגד עיני ובוזה תכון מלכותי.

וזה עיקר גדול בהנהגת בני אדם, שיהיה המנהיג איש אשר רוח בו רוח אומץ וגבורה רוח דעת ויראת ה' שידע את אשר לפניו ויעשה על פי רוחו ושכלו, אז ישכיל ויצליח. כבר חכמים הגידו שהיינו שאמר דוד המלך ע"ה "בקש שלום ורדפהו", האמנם מהחובה לבקש שלום בכל האפשר בכל זאת לפעמים מהנחוץ לרדוף את השלום ולהדריכהו ולהתגרות במרעים אם כבוד שמים והאמת דרושים כזאת.

אמנם האיש אשר לא צלחה עליו רוח אלקים רוח אומץ וגבורה, מנהיג כזה הוא ככדור משחק בידי האנשים אשר סביבו וכאשר ינווד הקנה במים כן ינווד לכל רוח ורוח ויאבה לעשות כרצון איש ואיש והיא לא תצלח, על כן אמר כאן לשום בראש העדה 'איש אשר רוח בו', אשר לא יחת מפני כל, שכל רוחות בעולם לא יזיזוהו ממקומו, והיינו שיכול להלך נגד רוחו של כל אחד ואחד, איש אביר לב לא יונהג לפי רוח בני האדם אלא ינהיג ביד רמה גם נגד רוחם אם האמת והצדק דורשים זאת לפי שעה.

(חידושי רבנו יוסף נחמיה - רבי יוסף נחמיה קורניצ'ר)

"וַיָּאֵת הַכֹּפֶשׁ הַשְּׁנִי תַעֲשֶׂה בֵּין הָעַרְבִים כְּמִנְחַת הַבֶּקָר וּבְנִסְכּוֹ תַעֲשֶׂה אִשֶׁה רִיחַ נִיחֹחַ לָהּ" (במדבר כח, ח).

'נחת רוח לפני, שאמרתי ונעשה רצוני' (רש"י).

אמרו חז"ל (ברכות ז, א), 'הקב"ה מתפלל יהי רצון מלפני שיכבשו רחמי את כעסי ואכנס עם בני לפני משורת הדין'. והמובן, רצונו לכנס לפני משורת הדין, אך אי אפשר אלא א"כ אם ישראל מדקדקים עד כזית עד כביצה, היינו מסתפקים במיעוט וסובלים ועובדים ה', ודבר זה אין בידו של הקב"ה אלא הבחירה חפשית בידינו, על כן הוא מתפלל ומבקש ממנו שנעשה ונבחר בחירה באופן שיכול לכנס עמנו לפני משורת הדין - אמרו חכמינו ז"ל 'כך היא דרכה של תורה פת במלח תאכל' וכו' לא אמר כך היא דרכה של לומדי תורה אלא כמו שאמרו חז"ל, והשתיה כדת של תורה מה דת של תורת קרבנות אכילה מרובה משתי' וכו' ע"ש - 'כך היא דרכה של תורה' כקרבנות פת במלח תאכל, כמו שהקב"ה מקבל ממנו קומץ מנחה במלח לריח ניחוח כך נסתפק כשיתן לנו פת במלח - 'ומים במשורה', כמו ניסוך המים, 'ועל הארץ תישן', כמו "מזבח אדמה תעשה ליי", ע"כ כשישראל מקריבים כך ולומדים מזה להיות גם מסתפקים במועט אז נעשה רצונו ית"ש לכנס לפני משורת הדין - והיינו 'נחת רוח שאמרתי ונעשה רצוני'.

(חתם סופר)

"בַּיּוֹם הָרִאשׁוֹן מִקְרָא קֹדֶשׁ כָּל מְלֹאכֶת עֲבֹדָה לֹא תַעֲשׂוּ"

(במדבר כח, יח).

יש לדקדק על הלשון "כל מלאכת עבודה" והיה לו לומר 'כל מלאכה' וכו'. ועוד דמאי שנא בכל הימים טובים דנקט הלשון "כל מלאכת עבודה" וכו' וגבי יום הכפורים שינה את לשונו ואמר "כל מלאכה לא תעשו".

אך נראה לי לתרץ דהנה בביצה דף י"ב אמרינן דמתוך שהותרה מלאכה ביום טוב לצורך הותרה נמי שלא לצורך, ואם כן לפי זה הותרו ביום טוב כל המלאכות מן התורה אף שהן שלא לצורך מטעם מתוך, אמנם התוס' שם אמרו דזה דווקא אם יש עכ"פ צורך קצת, ואם כן מדאורייתא אסור לעשות מלאכה שאין בו צורך כלל, ואף לפי שיטת רש"י שם בד"ה ליפלגי באבנים וכו' דמדאורייתא מותר אף בשאין צורך כלל, מכל מקום מדרבנן אסור היכא דהוי טרחא יתירה ושלא לצורך כלל, ונוכל להעמיס זה בפסוק הנ"ל דלכן אמרה תורה "כל מלאכת עבודה" וכו' ולא אמרה 'כל מלאכה לא תעשו' דבאמת כל מלאכה מותרת מטעם מתוך, אכן מלאכה שהיא עבודה דהיינו טרחא יתירה ואינה לצורך כלל היא אסורה ולכן אמר כל מלאכת "עבודה" לא תעשו, אכן ביום הכפורים דלא שייך לומר מתוך ואסורים כל המלאכות לכן אמרה תורה "כל מלאכה לא תעשו". ועיין בתוס' שם ד"ה ליפלגי באבנים ובכתובות דף ז' ע"א ובתוס' שם.

(חידושי רבנו יוסף נחמיה - רבי יוסף נחמיה קורניצ'ר)

ד' אמות של הלכה

נטילת ידיים להמקיז דם לבדיקה רפואית או התרמת דם

דם פחות מרביעית אינה הקזה ומשום כך אחרי בדיקת דם וכגון לצורך בדיקת סוכר אינו חייב ליטול ידיים, עכ"ד. ונראה דס"ל לפטור מנטילת ידיים לאחר בדיקת דם משום שהיא פחות מרביעית, אבל בבדיקת דם ביותר מרביעית יצטרך ליטול ידיו, אך לדעת הגרשז"א בכ"ג אינו צריך ליטול ידיים אחר בדיקת דם כיון שענין הבדיקה אינו טיפול רפואי (אך בשם הגר"ח"ק הובא בספר "נקיות וכבוד בתפלה" דנכון ליטול ידיים בכל גווני, וע"ע ב"לקט הקמח החדש" סי' ד' סקפ"א ובשו"ת "והדרשת וחקרת" ח"א סי' ג').

ולענין תורם דם כתב בספר "תורת היולדת" להגר"י זילברשטיין (בהשמטות לעמ' קל"ה) דמסתבר דצריך נטילה, כיון שהוא לצורך רפואה ולא רק לצורך בדיקה, וכ"ד הגרי"ש אלישיב זצ"ל והגר"ח"ק. אך בספר נשמת אברהם (ח"ה סי' ד' סק"א) הביא בשם הגרשז"א זצ"ל דאפשר שגם זה שאינו עושה עבור רפואתו רק עוסק לרפואת אחרים שהיא מצוה, ולא ידע דבר רע, עכ"ד. ומ"מ למעשה כיון שיש פוסקים המחייבים והגרשז"א כתב דבריו רק בדרך אפשר נכון ליטול ידיו. ומה גם שיש לומר דהא דשומר מצוה לא ידע דבר רע, זה נאמר דוקא כשאין אפשרות אחרת, אבל בנ"ד שאפשר ליטול ידיו, ובפרט בזה"ז דשכיחי מים בכל מקום, יתכן דלא אמרינן בכהאי גוונא כלל זה, ע"י בשו"ת ברכת יהודה (ח"ב סי' ב') שהעיר כן, ולכן למעשה ראוי להחמיר בזה.

ובספר "ישא יוסף" (שם) הביא בשם הגרי"ש אלישיב זצ"ל דלמרות החיוב ליטול ידיים, מ"מ בהעדר מים ליד המיטה יכול לברך ברכת הנהנין ולאכול ולשתות מיד לאחר תרומת הדם כיון שהוא לחזק הגוף [ובתנאי שלא נגע במקומות המכוסים, וידיו נקיות] ואחרי זה יקום וילך ליטול ידיו. (אוצר תשובות לשאלות המצויות - הרב שלמה דוד קליין)

קיימא לן דהמקיז דם צריך ליטול ידיו, האם בכלל זה גם המקיז דם לבדיקה רפואית, או התורם דם.

תשובה: המקיז דם לבדיקה רפואית אין צריך ליטול ידיו, אך התורם דם יש לו ליטול ידיו.

בגמ' פסחים (ק"ב, א): 'המקיז דם מן הכתפים ולא משי ידיה מפחיד שבעה יומי', ונפסק כן בשו"ע (סי' ד' סעי' י"ח), וע"י בספר "מנחת גדעון" (על שו"ע סי' ד' פ"ט הע' י"ט) שהביא מכמה פוסקים דמהכתפים לאו דוקא אלא אורחא דמילתא נקיט. וכתב הגרי"ש זצ"ל (א"א סק"ב): "ואיני יודע אם בכלל זה מה שקורין שרעפין, או באנק'ס וכן עלוקה וכו', אם צריך ליטול ידיו, ויראה דאין טורח כל כך גדול ויטול ידיים גם לזה" עכ"ל, וכ"כ ב"משנה ברורה" (סקמ"ח) דטוב להחמיר ליטול ידיו.

ובספר "נשמת אברהם" (סי' ד' סק"ד) אחר שהביא דברי הפמ"ג כתב ואולי זה רק כשעצם הוצאת הדם היא הרפואה כגון לחולים שיש להם מחלה הגורמת לעודף של כדורית אדומות ל"ע, וחייבים להקיזם מפעם לפעם, אמנם מה שלוקחים דם מחולה לבדיקות אין צריכים ליטול ידיים אח"כ, ואפילו בלקיחת כמות גדולה. והביא כן משמו של הגרשז"א אויערבאך זצ"ל דכל מה שצריך ליטול ידיים אחרי הקזה כשהיא עצמה לשם טיפול, ולא כשהכוונה לשם בדיקות, וטעמו דבדברים שהם משום סגולה אין לנו אלא מה שכתוב, ובזמן חז"ל ההקזה היתה רק לשם טיפול רפואי ולא לשם בדיקת הדם ע"ש [ובספר "עוזר ישראל" סי' ג' אות ע"ב הוסיף בזה, דודאי כן הוא דדוקא כשעצם ההקזה הוא דבר של רפואה, דאלת"ה כל מי שזב דם ממנו יהא צריך לרחוץ ידיו, וזה לא שמענו]. ובספר "ישא יוסף" להר"י אפרתי (ח"א סי' א') הביא בשם הגרי"ש אלישיב זצ"ל דבדיקת דם שנוטל כמות קטנה של

מדיני תפילת הדרך

כשהוא מהלך, אבל יש לעיין דמדברי ה"משנה ברורה" שכתב דרכוב כמהלך משמע דהחסרון הוא מחמת שהוא כמהלך, ולא מחמת טירדא, וצ"ב. ולדברי ה"פני יהושע" אולי יש לחלק ביניהם דבסי' ס"ג איירי לענין לקרות קריאת שמע דהוא קבלת עול מלכות שמים ותלוי בכונת הלב וכיון שיכול לכונן שפיר מותר לקרות כשיושב בקרון, משא"כ תפלה שבעינן שיהא עומד לפני המלך ולא להלך א"כ אע"פ שאין לו טירדא אפילו הכי כיון דרכוב כמהלך הרי הוא חסרון בעמידתו לפני המלך, ולכן יש לעצור אף כשיושב בקרון, וצ"ב.

בפמ"ג (באשל אברהם ס"ק י"א) כתב הטעם שלכתחילה יעמיד הבהמה מליך, אף שהתירו כשהוא יושב, והרי יושב גרע ממהלך ואם התירו כשהוא יושב כ"ש שהיה ל"י להתיר כשהוא מהלך, אפ"ה כתב דלא התירו שניהם יושב ורוכב, ולדבריו נמצא שאם הוא עומד ואינו יושב שפיר דמי אף כשהוא מהלך, שהרי יותר טוב לברך כשהוא מהלך מלברך כשהוא יושב, ולד' הנוסע ברכבת או באוטובוס שיכול לעמוד אף לכתחילה אין צריכין לעצור, ויכול לאומרו בדרך נסיעתו בעמידה.

אמירתו כשהוא מהלך

איתא בגמ' (ברכות ל, א): והיכי מצלי ליה, רב חסדא אמר, מעומד. רב ששת אמר, אפילו מהלך. והטעם דבעינן מעומד כתב ב"פני יהושע" (שם), דכל שאלת צרכיו צריך להיות בעמידה כעבדא קמה מרה ולא כשהוא מהלך. ופסק המחבר (סימן קי סעיף ד) דמעיקרא דינא יכול לאומרו כשהוא מהלך, רק אם אפשר יעמוד מליך כשיאמרנה, ואם היה רוכב אין צריך לירד, וב"משנה ברורה" (סי' כ"ג) כתב דאם אפשר יעמוד הבהמה מליך שהרי רכוב כמהלך, והוא הדין ליושב בעגלה שאין צריך לירד אלא להעמיד הסוסים אם אפשר לו, ע"כ. ונמצא דהוא הדין הנוסע ברכב דלכתחילה צריך להעמיד הרכב מלנסוע בעת שמברך תפלת הדרך.

אמנם עיין ב"אשל אברהם" שכתב דאולי איירי דוקא אם הוא מנהיג הבהמה אז צריך לעמוד, אבל אם אינו מנהיג רק יושב בעגלה אין צריך לעצור ויכול לאמרו אף בשעה שמהלך, שהרי יכול לכונן היטב. ויש מדייקין מדברי ה"משנה ברורה" שכתב (בסימן ס"ג סק"י) דאם יושב בקרון יכול לאומרו אף כשנוסע כיון שיכול לכונן היטב אף

הטעם דכשהוא מהלך לא הטריחוהו חכמים לעכב דרכו, לכן התירו שיאמרו בדרך נסיעתו, משא"כ בעמידה יכול לאומרו אף כשהוא מהלך, ונמצא לפי"ז דאם הוא ברכב שאי אפשר לו לעמוד, אלא אם מפסיק נסיעתו ויוצא מהרכב, אף לדעתו אין צריך לברך מעומד.

ולכאורה אין עליו חיוב מדינא לכתחילה לצאת מהרכב, ואפילו אם חייב לעצור, אין עליו חיוב לצאת ולאומרו בעמידה, שהרי בש"ע איתא דאין צריך לירד מהבהמה, וא"כ אף שחייבו לעצור לא חייבו לרדת, הכא נמי אין עליו חיוב לצאת מהרכב, [ויש שנוהגין להדר ולצאת מהרכב ואומרים תפלת הדרך בעמידה]. וראוי לציין מה שאמר מרן רבינו זי"ע בשיעור חומש רש"י (פ"י בהעלותך תשמ"א), שראה אצל צדיקים קדמונים שהיו מכינים עצמם בהכנה רבה לפני שאמרו תפלת הדרך, והיו נוטלים את ידיהם, וחגרו עצמם באבנט, [ואף שהיו אומרים אותה מיושב מחמת שלא היו יכולים לעצור את נסיעת המרכבה], וכדי שיוכלו לכונן כראוי אמרו בעת הנסיעה מיושב.

(אורח הדרך - מכון דברי יציב)

אבל אם הנוהג הרכב צריך לומר תפלת הדרך, לכתחילה צריך לעצור שהרי אינו כיושב בקרון, וכן הוא יושב ורוכב ביחד. ובשיעור חורש"י (פ"י בהעלותך תשמ"א) פ"י המח' דהשי" דס"ל דאין לומר תפלת הדרך כשהוא מהלך הוא מחמת דצריך כונה יתירא שהוי תפלה בעת צרה שהרי כל הדרכים בחזקת סכנה, וחיובה מן התורה, ואולי יש לצדד שיש בזה חיוב כונה יותר מתפלת שמו"ע, וע"כ אף שמותר להתפלל שמונה עשרה כשהוא מהלך, מ"מ בתפילת הדרך שחיוב כונתה מה"ת אין רשאין לאמרה מהלך.

ולאידך גיסא המתירין להתפלל תפיה"ד כשהוא מהלך, י"ל שמחמת פחדו יכוון כראוי להתפלל להקב"ה להנצל מכל צרה וצוקה.

אמירתו בעמידה או בישיבה

בספר "אליהו רבה" כתב דלכתחילה יאמרנו בעמידה ולא בישיבה, וכ"כ בסידור הרב, וב"כף החיים" (ס"ק מ"ג ומ"ה) וב"ערוך השלחן" (סעי' י"א), ובדיעבד אם אומרו בישיבה יצא, אולם בספר "חפץ ה'" (לבעל אוה"ח הקי) (בגמ' ס"ט) כתב דמעיקר הדין צריך לאומרו בעמידה, אבל עיי"ש שכתב

ישמחו במלכותך שומרי שבת

השבת נועם הנשמות

רזא דשבת

אמרו רז"ל (שבת י, ב) אמר הקדוש ברוך הוא למשה מתנה טובה יש לי בבית גנזי ושבת שמה וכו'. מהו בבית גנזי אך מפני שהיראה נקרא אוצרו דכתיב "יראת ה' היא אוצרו" ואמרו רז"ל (ברכות לג, ב) 'אין לו להקב"ה בעולמו אלא אוצר של יראת שמים בלבד', והיראה מתגלה ע"י שבת נמצא ע"י השבת ישיג דבר הגנוז באוצרותיו וזהו 'מתנה טובה יש לי בבית גנזי' שהיא היראה ושבת שמה ר"ל ע"י השבת ישיגו אותה.

(מאור עינים - לקוטים עמ' רלה.)

עיקר ההשגה בשבת היא להתעלות ביראת שמים שהיא המתנה הטובה הגנוזה. כפי שאמרו חז"ל (שבת לא, ב) 'אין לו להקב"ה בבית גנזיו אלא אוצא של יראת שמים'. וכן 'מתנה טובה בבית גנזי' עולה "יראת שמים".

את יעקב איש וביתו באו. א"ת יעקב איש סופי תיבות שבת, כדי לזכות להרגיש בהארת קדושת שבת צריך להיות מקושר עם הצדיק וז"ש את יעקב ע"י ההתקשרות ליעקב זכו לאור שבת. (דברי שמואל)

כי בשבת הוא בקל להמתיק כל הדינים ולהעלות כל בחינת פיסוק המלבוש לספירת בינה. (מגן דוד)

כשם שאין מלה בלא שבת (ויק"ר רז, י). כן אין מלת הלב "ומלתם את ערלת לבבכם" בלא שבת. לכן כשרוצה אדם לקרב עצמו אל הצדיק יבוא אצלו על שבת דייקא ואזי יכול להיות התקרבות.

(אהבת שלום - קאסוב)

כתוב בספ"ק שיש לעשות תשובה לפני קידוש, הקשה החידושי הרי"ם איך מותר לעשות חשבון הנפש בשבת הרי כתוב "וקראת לשבת עונג" ואין להצטער בו, אלא כיון שכתוב "ומלתם את ערלת לבבכם" (דברים י) ומילה דוחה שבת.

(תפארת השבת)

שבתות וחגים הם זכר ליציאת מצרים, היינו שיזכור על ידם שעליו לצאת מהשפלות של בחינת מצרים.

(זכרון קדוש - סלוניס)

לקראת שבת

ולהרבות בצדקה בערב שבת קודש ובמתנה לשמה בתכליתה.

(מאור עינים - הנהגות ישרות)

הטורח בעצמו בצרכי שבת בשמחה, מתכפרין לו עוונותיו.

(עבודת הקודש להחיד"א)

הרה"ק ר' צבי הירש מרימנוב זצ"ל היה הולך בכל ערב שבת קודש בכבודו ובעצמו לקנות דגים לשבת. והיה מכריז ואומר בדרך ובשעת קניה: לכבוד שבת קודש!

הרה"ק ר' אלימלך זי"ע אמר שערב שבת הוא בחינת עיו"כ.

(אור לשמים - פרשת בהר)

סגולה ועצה שיוכל אדם לקשר מחשבתו אל הדיבור בתפילות שבת הוא לראות לקרות הפרשה שנים מקרא ואחד תרגום דווקא ביום ששי ערב שבת קודש, והטעם כי תורה שבכתב מרמז על בחינת המחשבה ותורה שבעל פה שהוא פירושי התורה מרמז על בחינת הדיבור, ע"כ קריאת הפרשה עם התרגום שהוא פירושו שקורא ביום ששי ערב שבת קודש, עושה פעולה שיהיה דבוק ומקושר אח"כ בשבת קודש בעת התפילה מחשבתו ודיבורו כאחד.

(בת עין - לקוטים)

בכל שבוע תכלית השבוע שבתות, ולכן בכל ערב שבת הוא זמן תשובה שערב שבת הוא עקבו של השבוע, וצריך להתבונן על כל המדות.

(קהלת דוד)

כד עיל שבתא

הבעל שם טוב זלה"ה, נשמתו בגנזי מרומים, יסד לומר בכל ערב שבת מזמור קז, כי מחמת שצריך לזכך עצמו יותר ויותר בעת ההיא.

(מאור עינים - בשלח)

כשנכנס השבת נוסף נשמה יתירה לכל אחד מישראל ונוסף על האדם כוחות חדשים והכוח הזה הוא בבחינת מלאך שהוא שלוחו של מקום כמו המלאכים.

(תורת חסד)

זכרון לצדיקים

ב' תמוז תקכ"ה: רבי נחמן מהורדענקא בן הרה"ק ר' יצחק זי"ע

אלה תולדות

הרה"ק רבי נחמן זי"ע מהורדענקא נולד בעיר זולקווא בשנת ת"מ בערך לאביו הרה"ק ר' יצחק יחוסו מגיע עד למהר"ל מפראג זי"ע מגזע דוד המע"ה, אחותו של רבנו היתה אשת הרה"ק רבי חיים זי"ע מהורדענקא חותנו של הרה"ק רבי מאיר מרגליות אב"ד אוסטראה בעל "מאיר נתבים" (עיין אודותיו בהילולא קדישא אייר ח"א עמי רפג) אשתו של הרה"ק רבי חיים זי"ע אחותו של רבנו היתה צדקת גדולה, היא הכירה בגודל קדושתו של הבעש"ט כשהיה עוד נסתר ושימש כריש דוכנא (עוהר) אצל מלמד אחד בהורדענקא והיה מתאכסן בביתו של הרה"ק רבי חיים רק היתה מושבעת שלא תגלה דבר ממה שהיא יודעת, (ואולי מכאן קרבתו היתירה של רבנו זי"ע אל הבעש"ט עוד משחר נעוריו).

אין לנו שום ידיעה מבוססת על אודות נשואיו של רבנו, עם מי הוא בא בקשרי חיתון ומי היה חותנו, וכל מה שנאמר בענין זה הוא בגדר השערה בעלמא, מזיוור נולד לו בנו הרה"ק ר' שמשון שלוה את רבנו בנסיעתו הראשונה לאר"י (עיין לקמן) ובאשר לזיווגו השני סיפר האדמו"ר ר' חיים מרדכי מסלאנים זצ"ל שכאשר רבנו נעשה אלמן רח"ל ורצה לצאת לחו"ל לישא אשה, שלח לו הבעש"ט שאל יסע לחו"ל, "סאיז בעסער צו נעמען א שפחה אין אר"י איידער ארויס פארען קיין חו"ל" [עדיף לישא שפחה באר"י מליסע לחו"ל לישא אשה] עיין באריכות בזה בספר "מילי דאבות" (פ"ב) לידידי הרב החסיד מנחם מנדל ויז'ניצער שליט"א.

רבתי של רבנו מלפני התקרבותו להבעש"ט זי"ע אינם ידועים לנו כלל, כפי הנראה שנמנה על לומדי הקלויז המפורסם בבראד, (רבנו נודע כמקובל אלקי ואיש קדוש וכפי שכותב עליו הגאון ר' שלמה יצחק הלפרין זצ"ל אב"ד בראד, "החכם בחכמת אלקות המקובל מוה"ר נחמן, הנקרא רבי נחמן מק' הורדענקא") הצטרפותו לתלמידי הבעש"ט היתה כפי הנראה אחרי שחזר מאר"י לחו"ל מנסיעתו הראשונה (בתחילת שנות הת"ק) אז הצטרף יחד עם הרה"ק רבי מנחם מנדל מבראד זי"ע והרה"ק ר' נחמן מקוסוב זי"ע שאף הם היו מחכמי הקלויז בבראד ועם עליית דגל החסידות היו הם מהראשונים מהקלויז שהצטרפו לבעש"ט זי"ע, יש להניח שהכיר וידע רבנו את הבעש"ט עוד לפני נסיעתו לאר"י אבל בשבתו באר"י חכך בדעתו האם להישאר

באר"י או לחזור וללמוד חסידות אצל הבעש"ט.

את רקע היסוסיו והתלבטויותיו האם להידבק בהבעש"ט ושיטתו נבין ממה שמובא בספה"ק "תולדות יעקב יוסף" פרשת חיי שרה עה"פ ותמת שרה וזלה"ק: וגם ששמעתי מהרבני הוותיק מוהר"נ מהארידענקא שחלם לו בא"י כי יש רופאים המרפאים ע"י משקה מר ויותר טוב הרופא ע"י משקה מתוק, והנמשל זה ע"י סיגופים וכו', ובהוספות שבסו"ס "תולדות יעקב יוסף" (אוח כה) מוסיף בעל התולדות ביתר ביאור וזלה"ק: וסיפר (הרה"ק ר"נ הנ"ל) מה שחלם לו כשהוא באר"י והיה נבוך אם לצאת לחו"ל מחמת טעמים הכמוסים לו עד שראה בחלום שאחד סיפר לו שיש כמה רופאים הנותנים רפואות ע"י משקה מר, אך זה הרופא יותר טוב שנותן רפואה ע"י משקה מתוק מדבש וכו', (הטעמים הכמוסים שמחמתם היה רבנו נבוך אם לצאת לחו"ל היו כפי הנראה התלבטויותיו בענין התקרבות לדרך הבעש"ט ולהרבק לחבראי קדישא של הבעש"ט).

רבנו אמנם שב לחו"ל, הגיע אל הבעש"ט זי"ע נכנע לו וקיבל מרותו, והפך לנאמן ביתו מבצע משימות שמטיל עליו הבעש"ט, בשליחויות, בפדיון שבויים, ובחלוקת כספים לחבראי קדישא עפ"י הוראותיו. התקשרותו של רבנו לרבנו הבעש"ט זי"ע היתה בעלת אופי מיוחד [רבנו עצמו סיפר כי בשנים קדמוניות טבל כל יום במקוה קרה שלא יכול שום איש לסבול קור כזה, ואילו אח"כ כשבא לביתו החמו לו את המקוה בחום כזה עד שכמעט בערו הכתלים, ולא הרגיש את החמימות לערך שעה אחת ואעפ"כ לא היה יכול להפטר ממחשבות זרות עד שהוכרח לחכמת הבעש"ט ובשבחי הבעש"ט מכת"י (מהדורת מונדשטיין) יש הוספה שרבנו העיד שהיה ג"כ בתענית יום ביום].

רבו הק' העריכו והעריצו מאד ולעתים אף ביקשו שיתפלל עבורו, והיה מספר בשבחי גם בפניו, רבנו ביקש מהשי"ת שלא ישמעו אזניו רק מה שהוא צריך לשמוע, ובספר "שבחי הבעש"ט" מסופר שפ"א ישב הבעש"ט וסיפר בשבחו של רבנו בפניו ורבנו לא שמע דבר רק ראה שפתי הבעש"ט נעות וקולו לא ישמע, אזי התקרב והרכין את אזנו אולי ישמע, והיה בעיני העם לפלא, ושאלו את הבעש"ט ע"ז, וענה להם כי רבנו ביקש מהשי"ת שיתנו לו במתנה שלא ישמע כי אם מה שצריך

לשמוע, וזה שאני מספר בשבחו אינו שומע והוא כאשר ראה שפתי נעות היה סבור שאני מדבר בדברי תורה לכן הרכין א"ע לשמוע מקרוב והמופת לזה כי כשאני מדבר דברי תורה אז הוא שומע אפי' מרחוק, ומובא שם כי רוחו של הבעש"ט לא היתה נוחה מזה באמרו ממה נפשך אם הוא ראוי לזה ע"פ מעשיו הרי הקב"ה לא יקפח את שכרו כמו שמצינו אצל אע"ה שאחר המילה ניתנו לו גם ה' אברים ברשותו וכח השמיעה אחד מהן, ואם אינו ע"פ מעשיו למה יעלה במעלות.

כאמור היה רבנו מבצע משימות שהטיל עליו רבו הבעש"ט ולזאת זכה לתואר המיוחד "בכל ביתי נאמן הוא" (במדבר יב, ז) "נאמן ביתי ונאמן באהבתי" (כמובא במכתבי הבעש"ט הנדפס בספר "מילי דאבות" הנ"ל) מעצם קבלת תוארים אלה מרבו הק' בזמן שנמצאת שם החברייא קדישא אריות שבחבורה נוכל להבין עד כמה גדלה מעלתו וקדושתו של רבנו בעיני רבו, ופעם אף הבטיח הבעש"ט לרבנו שבזכות שימושו הנאמנה יתרפא מחליו (כמובא במכתב יט הנדפס שם) כמו"כ כל הנהגת הבית של הבעש"ט וסדורו נמצא בפקוחו האישי של רבנו, לידו מסר כל הספרים והכתבים שלא רצה שיד אחרים תמשמש בהם (כמובא במכתב י-ז שם) רק במקרים בודדים כאשר גם רבנו התלווה אל הבעש"ט בנסיעתו מסר את השגחת הבית על אחד משאר תלמידיו האחרים (כמובא במכתב טז, כא, שם) ואף בהיותו באמצע הדרך השתמש הבעש"ט ברבנו לצורך שליחויותיו השונות (כמובא בכמה מהמכתבים שם).

במסגרת שימושו של רבנו את רבו הבעש"ט נטל חלק אף בדברים נשגבים הניתנים ליחידי סגולה בלבד. כגון להעתיק כתבי רבי אדם בעל שם זיע"א. וז"ל של הבעש"ט במכתבו אל רבנו בענין הנ"ל (מובא במכתב כג שם) "והוא (רבי נחמן מהורדענקא) יעתיקם (את כתבי ר' אדם בע"ש) אות באות ויביאם אלי ושכרו כפול יהיה כי עין איש זולתו לא שזפתם וד"ל, וזהיר למען השם שבל ישלטו במו עיני זולתו, והוא ימסור אותם מיודו ליד"י עכ"ל. [כמו"כ מסופר שלהבעש"ט היה סידור תפלה כתוב על קלף בידי גיסו הרה"ק ר' גרשון מקיטוב זי"ע, ובשעת שריפה שקרה פעם נשרפו כמה מהדפים הראשונים של הסידור, ורבנו השלים בכת"י קדשו את אותם דפים עד תפלת הודו (ע"י ספר "בית צדיקים" עמ' מח).

כמו"כ בשנת תקי"ט כשהיה הויכוח הגדול ע"פ פקודת הממשלה עם הפראנקיסטים, בראש המתווכחים היה הבעש"ט, הגאון ר' חיים כהן ראפאפארט והגאון ר' דב בער מיאזלאוויץ, המתיק הבעש"ט סוד לפני הויכוח עם רבנו ועם הגאון ר' מאיר מרגליות בעל "מאיר נתיבים".

מקום מיוחד ומעניין תפס רבנו בהתקרבותו של הרה"ק רבי דב בער המגיד הגדול ממזריטש זי"ע למורו הבעש"ט הק' זי"ע, עוד טרם בא המגיד אל הבעש"ט וטרם התראו פנים אל פנים רק ע"י קשר מכתבים - כבר הרגיש המגיד את גדלותו של הבעש"ט וזאת באמצעות תלמידו ה"ה רבנו שהוא אף היה השליח שהביא את מכתבו של הבעש"ט אל המגיד הק' (מובא במכתב ב' שם) מתשובתו של המגיד לאותו מכתב (מובא במכתב ג' שם) אנו למדים כי אישיותו של רבנו הוא זה שהשפיעה על החלטתו של המגיד לבוא ולהתראות פנים אל פנים עם הבעש"ט, וז"ל המכתב: "אמת אגיד ולא אבוש כי רואה אני סימן טוב בתלמידו המוכ"ז הרב מוהר"ן נ"י מהורודענקא כי הוא צדיק וקדוש ורבו לא כ"ש, הוא תלמידו בעצמו נפח ב"רוח חיים וע"כ מיחל אני לכט"ס" עכ"ל, בעת ששהה המגיד במחיצת רבו הבעש"ט הק' נתמנה רבנו מאת רבו הק' להשגיח בעין פקוחה על המגיד שבל יסגף עצמו (כמובא במכתב יב, יד, כ, שם) כמו"כ כשהמגיד היה חולה ולא היה יכול להתפלל בימים הנוראים במחיצת רבו הבעש"ט שלח הבעש"ט את רבנו להיות ש"ץ אצל המגיד הק' - "כי קולו קול ערב ובוקע רקיעים" (ז"ל במכתב יא שם, הנני שולח לך ב' תלמידי ה"ה הרב הק' נאמן ביתי מוהר"ן מארדענקא נ"י שיהיה ש"ץ "כי קולו ערב ובוקע רקיעים" והשני ה"ה הרב הקדוש והטהור וכו' תלמידי מו"ה קהת מוועריש נ"י שיהיה בעל תוקע וכו' עכ"ל).

רבנו היה מהששים גבורים של הבעש"ט (עיי' הילולא קדישא' חודש אייר ח"א עמי רפה) ולפי סיפור אחד היה נוכח בויכוח שהיה בין הבעש"ט ובין האריז"ל כשבת קול של מעלה הכריעה כדברי הבעש"ט וכמסופר בספר "סיפורים נוראים" (לבעמ"ח ספר "מצרף העבודה") וז"ל: הנה שמעתי מנאמני רוח אשר פ"א דרש הבעש"ט הק' זצ"ל לתלמידיו בענין כוונת המקוה, הנדפס כעת בסידור אדמו"ר הזקן, ותלמידי היו גאוני ארץ בנגלה ובנסתר, ואמרו לו, רבנו, הנה בכתבי האר"י ז"ל איתא הכוונות באופן אחר מכוונות אלו אשר אדוננו מגלה לנו, וכאשר שמע הבעש"ט הק' דבר זה מהם תיכף השליך ראשו לאחוריו ופניו נעשו לפיד אש ועיניו בולטות כדרכו בהתפשטות הגשמיות בעת עלייתו בעולמות העליונים

ונפל על תלמידיו פחד ורעדה גדולה, ובקצה השלחן ישב ר' נחמן האראדנקיר כי היה צעיר שבתלמידים.

והנה על ר' נחמן הנ"ל נפל תרדמה גדולה עד שלא היה ביכלתו בשום אופן להתאפק מלישן והיצר לו מזה מאד, כי זה באמת בזיון גדול שהבעש"ט עוסק בעליית נשמה וכל תלמידיו יושבים בפחד וברעדה והוא נרדם אצל השלחן הטהור, ופתח בידיו בחוזק את עיניו, אבל כל זה לא הועיל לו רק נרדם וישן בתרדמה גדולה, ובתוך שינתו חלם לו איך שהוא הולך בחוץ ורואה עם רב רצים במהירות גדול ורץ גם הוא אחריהם ושאל אותם מהו מרוצתם, ואמרו לו בחפזון גדול כי אינו ידוע לך שרבנו הק' ידרוש מיד, ושאל אותם מי הוא הרב אשר בעבורו היא החרדה הגדולה הזאת, ומצד החפזון הגדול לא ענו אותו כלל, והלך אחריהם עד שבא לבית גדול ומהודר מאד שמעולם לא ראה הידור כזה, והבית מלא מפה לפה אנשים אשר לפי ראות פניהם הם גדולי עולם, ובבית זה הרעש יותר גדול מבחוץ, ושמע שהכל אומרים בפחד ושמחה גדולה הנה תיכף ידרוש לנו רבנו הק' רזין דאורייתא, ובתוך כך בא הבעש"ט והתחיל לדרוש הדרוש הזה בכוונת המקוה, ועמד לנגדו איש רך בשנים וסתר את דברי הבעש"ט, ושאל מי הוא זה, ואמרו שהוא האר"י ז"ל ונמשך הפלפול ביניהם זמן רב עד ששמע איך האר"י ז"ל הודה לדברי הבעש"ט, ובתוך כך הקיץ ר' נחמן משינתו, ותיכף ישב הבעש"ט ואמר, נחמן, אני לקחתי אותך להיות עד בדבר זה תעיד האם לא הודה לי האר"י ז"ל, ואח"כ סיים הבעש"ט את הדרוש והלך לו עכ"ל.

אף בשעה שעמד הבעש"ט להסתלק מן העולם מוצאים אנו בספר "שבחי הבעש"ט" (עמ' קס) שבבוקר חג השבועות לאחר התפלה הלך ר' נחמן מהאראדענקי לביהמ"ד להתפלל עבורו, אמר הבעש"ט, לחנם הוא מרעיש אם היה יכול להיכנס בפתח זה שהייתי רגיל להכנס בו היה פועל בתפלתו, ע"כ. מסורת נוספת בשם הרה"ק רבי גדליה מליניץ זי"ע (בעמ"ח ספה"ק "תשואות חן") מספרת (שם עמ' קי) כי בעת הלוויית הבעש"ט תמה מאד ר' נחמן מהורודענקא מה זה שאינו רואה מאומה וכשבא מן בית העלמין (ובהוצאת מונדשיין הגירסא וכשבאו סמוך לבית החיים) ראה נוראות גדולות ואמר לר' זאב קיצעס שבודאי צריך להיות כך, [כמו"כ ידוע הוא שרבנו זכה להיות מחותנו של הבעש"ט הק' כי בנו הרה"ק ר' שמחה זצ"ל נשא לאשה את הצדקנית מרת פייגא ע"ה - אחותם של בעל ה"דגל מחנה אפרים" והרה"ק הרבי ר' ברוך ממעזבוז זי"ע - בת בתו של הבעש"ט

הצדקנית מרת אדל ע"ה ובעלה - חתנו הרה"ק רבי יחיאל זצ"ל, רבי שמחה זצ"ל היה אביו של הרה"ק רבני נחמן מברסלב זי"ע, ובספר הבעש"ט ובני היכלו מובא שר' נחמן מברסלב היה מפליג הרבה בשבחו של סבו השני רבי נחמן מהורודענקא כאמרו כי הגיע למדרגתו יותר בזכות סבו רבי נחמן מאשר בזכותו של הבעש"ט, ע"כ].

מפורסם בין גדולי ישראל היה רבנו עוד בחייו, ואף גדולי ישראל בדורו העריצו מאד את אישיותו והעריכו את קדושתו ועבודתו בקודש, ונוכל לעמוד על זה מתוך סיפורו המופלא של הרה"ק רבי יחיאל מיכל המגיד מזלטשוב זי"ע כמובא בספר "שבחי הבעש"ט" (עמ' קכו) וז"ל: שמעתי מהרב הנ"ל (הכוונה על הרה"ק מזלטשוב זי"ע) שרבי אלעזר מאמשטרדם (בעל "מעשה וקח") הלך לארה"ק בשביל רבי נחמן מהורודענקא כי אמר "כשנהיה אנחנו שנינו בארה"ק נביא את הגואל" וכשבא לארה"ק הלכו כל בני העיר לקראתו, וכשראה את רבי שמשון בן רבי נחמן שאל אותו היכן אביך? אמר לו שנסע לחו"ל, אמר הרה"ק ר' אלעזר, ווי ווי אני באתי בשבילו, וכשמע רבי נחמן שנסע ר' אלעזר לארה"ק רץ מהרה לארה"ק, ועד שלא בא מת רבי אלעזר בעו"ה, עכ"ל.

רעו ועמיתו הרה"ק רבי פנחס מקאריץ זי"ע התבטא כי מה שמובא כל המספר בשבחן של צדיקים כאילו עוסק במעשה מרכבה הכוונה היא על רבנו שהיה מחזיק אותו לגדול מאוד, ומאד היה מספר בשבחיו, (ספר אמרי פנחס עמ' ריג) וסיפר כי כל עוד היה רבנו במדינת פולין לא יכלה האומה הידועה - רוסיה, לעבור את הגבול ואף ששלחו כמה פעמים למדינת פולין לא יכלו להיכנס, אך ביום שעבר ר' נחמן הדנעסטר - בדרכו לאר"י - עברו הם את הניעפר ונכנסו לפולין (אמרי פנחס שם). הכהן הגדול רבי יעקב יוסף מפולנא זי"ע בעל ה"תולדות יעקב יוסף" מביא הרבה מאמרים אשר שמע מרבנו, (בספרו הגה"ק מפולנא מובא רבנו למעלה מארבעים פעמים) הוא מכנהו בתואר "הרבני הותיק" או "החסיד המפורסם" ומטייל ומסביר באריכות את דבריו הק' [ויש לציין מה שמובא בספרו הק' "תולדות יעקב יוסף" פ' חיי שרה שכתב וז"ל: ולפי מה שקבלתי "מרבותי וחבירי" איך יתנהג במדת רחמים עם כל אדם וכו' עיי"ש מה שכתב "מרבותי" הכוונה הוא על רבו הבעש"ט (וזאת לפי מה שמובא שם בפר' וישלח) ומה שכתב "וחבירי" הכוונה הוא על רבנו (כפי שמביא באותו מאמר דברי רבנו מקונטרס הוספות) והיוצא לנו שבעל התולדות זי"ע הצמיד ועשה משניהם יחד תורה אחת].

בשנת ת"ק בערך אשר היתה התעוררות

גדולה אצל הצדיקים לעלות אל ארץ הקדושה, וביניהם הרה"ק רבי חיים בן עטר בעל אוה"ח הק' זי"ע (עיי למקן עמ' רצ) והרה"ק רבי אלעזר רוקח זי"ע בעל "מעשה רוקח" ועוד, באותה תקופה היו גם תלמידי הבעש"ט שעלו לאר"י ובראשם הרה"ק ר' אברהם גרשון מקיטוב זי"ע גיסו של הבעש"ט, והרה"ק ר' אברהם שמשון מראשקוב זי"ע בנו של בעל ה"תולדות יעקב יוסף" ועוד, זו ידועה כעליה הראשונה של החסידים, ורבנו (שטרם נתקרב אז לדרך החסידות כנ"ל) עלה ג"כ אז עם בנו הרה"ק ר' שמשון לאר"י, וכאמור לעיל חזר רבנו אח"כ לחו"ל, ואח"כ בשנת תק"כ בערך השתוקק רבנו לנסוע חזרה לא"י אך רבו הבעש"ט עיכב בעדו, אמנם לאחר הסתלקות הבעש"ט כעבור ארבע שנים (בשנת תקכ"ד) מספר הרה"ק רבי גדלי' מליניץ זי"ע (בעל "תשואות חן") ומובא בספר "שבחי הבעש"ט" (עמ' קי) כשרצה רבי נחמן לנסוע פעם שניה לארה"ק הלך על קברו של הבעש"ט עם רבי יוסף מקאמינקא, וכשחזר מבית החיים שמח שמחה גדולה, ואמר: הבעש"ט ציוה לי לנסוע לארה"ק, תמה מאד רבי יוסף ואמר, והיכן דיבר עמכם, תמה עליו רבי נחמן ואמר, ולא ראית שדיבר עמי והיה עומד אצלי?! ע"כ. בקיץ תקכ"ד החל מסע רבנו ביחד עם כמה מתלמידי הבעש"ט לאר"י, היה זה לאחר שרבנו ביקר אצל רעיו, בעל ה"תולדות יעקב יוסף", והרה"ק רבי יהודה לייב מוכיח מפולגא זי"ע ועוד, בי"ח אלול תקכ"ד הפליגה הספינה מקושטא בדרכה לאר"י (לרבנו התלו אז גם הרה"ק ר' מנחם מנדל מפרימישלן ובנו הרה"ק ר' דוד והרה"ק ר' פרידל מבראד) תיאור מפורט על הנסיעה נמצא בספר "אהבת ציון" שכתב רבי שמחה ב"ר יהושע המגיד מזאלזיץ זצ"ל (שלא נמנה על דרך החסידות) שחיברו על רשמי אותו מסע (המגיד ר' שמחה יצא מעירו זלאזיץ בכ"ז אייר תקכ"ד ורק בח' תמוז הגיע למקום חניית הספינות שבשפת הנהר שבתורכיה, ושם מצא את רבי נחמן מהורדנקער ורבי מנדל מפרימישלן ושאר חביריהם כולם עמדו שם להמתין על עת רצון מתי תוכל לעבור הספינה מהנהר לים).

הצדיק נטל ספר תורה בזרועו והתפלל בלחש מעט ואמר: אם ח"ו גזר עלינו בבי"ד של מעלה שנאבד מן העולם, אנחנו בבי"ד עדה קדושה בצירוף קוב"ה ושכינתיה אין אנו מסכימים לגזירה זו, ויה"ר שתתבטל גזירה זו, וענינו אחריו, אמן, והלכנו איש למקומו בספינה, וציוה לנו לומר תהלים, ע"כ. ואכן כעבור שעתיים הודיע רב החובל כי הוא רואה מרחוק את העיר חיפה, אך סירב להוריד את הנוסעים לחיפה, אלא כיוון את הספינה לעכו, ובאותו יום ירדו בנמל עכו, כאן נתפרדה החבילה, בעוד שראשי החסידים ה"ה רבנו ורבי מענדל מפרימישלן ונלווה עמם רבי אורי מליטא שכרו גמלים וחמורים ופרדות ונסעו מעכו מהלך יום אחד לטבריה, הרי רבי שמחה הנ"ל וכמה מאנשי ליטא נותרו בעכו מקום שם חגגו את חג הסוכות ורק בחוה"מ שמו פניהם לצפת. ראשי החסידים נתקבלו בספ"י ע"י יהודי טבריה הספרדים, אך הללו לא עמדו על גודל קדושתם של אותם הצדיקים עד שאירע מעשה שהותיר את רושמו על כל יהודי טבריה, וכה מספר הגה"צ רבי משה קליערס זצ"ל רבה של טבריה בספרו "טבור הארץ" (עמ' קט) שמעתי מזקנים שבעת שישב פה (בטבריה) היה בהצנע לכת שאשכנזים עדיין לא ישבו אז בטבריא רק ספרדים, והם לא ידעו מגודל קדושתו רק החזיקוהו לאדם כשר, רק אח"כ נתגלה ע"י סיבה, שבשנה אחת היה עצירת גשמים עד מאד, וצוה הרה"ק רבי נחמן מהורדנקא שילכו למערת ר, חייא ובניו (בכתבי ר"י ש"ב מובא על קבר אביי ורבא) להתפלל שמה על הגשמים וגם הוא הלך עמהם, וצוה להם שיקחו עמהם בגדי חורף למחסה מזרם וממטר והיה אז יום חם וצח כעצם השמים לטוהר, הם יצאו מן העיר לילך למערת ר' חייא ובניו זיע"א ובגדי החורף בידם, ואז עמד בשער העיר שר ושופט העיר, וכראותו שהם הולכים ובגדי חורף בידם צחק מהם הרבה ורק בפניהם ואמר שאם יחזרו להעיר ולא ירד הגשם ירמוס את הרה"צ הנ"ל תחת כפות רגליו, הם הלכו לדרכם למערת ר' חייא ובניו ושפכו שיחם נוכח פני ה', והשמים נתקדרו בעבים וירד גשם שוטף עד מאד, ולולא שהיה להם בגדי החורף לא יכלו לבא העירה, וכאשר חזרו העירה המתין להם בשער העיר שר ושופט העיר הנזכר, ולקח את הרה"צ הנ"ל והרכיב אותו על כתפיו, ונשאו עד תוך העיר, והעיר טבריא צהלה ושמחה על הגשמי רצון וברכה שירדו, וגם כי נתקדש שמו הגדול ית"ש, וכל הנכרים אמרו מי

כמוך באלקים ומי כעמך ישראל עכ"ל. הערצה זו שרכש לו רבנו וחבריו בתקופה זו גררה אחריה שכשהגיעו שיירות החסידים אח"כ (הרה"ק רבי מנחם מנדל מויטעבסק והרה"ק רבי אברהם מקאליסק זי"ע שהגיעו כעבור י"ב שנה אח"כ) נתקבלו ג"כ בהערכה רבה ע"י כל החוגים בטבריא ועלה בידם להניח את היסוד ליישוב החסידי בארה"ק. בכתבי ר"י שו"ב (מערכת רבי נחמן מהורדנקא סימן א) מסופר כי לאחר ימי החגים נשאו לבו של רבנו לנסוע למירון וצפת ולהשתטח על קברי הצדיקים, הוא הביע משאלתו זו בפני אוהביו ומכיריו, אבל הם חששו להטריחו בגילו המופלג (רבנו היה או קרוב לשמונים וחמש שנים לפי גי' א' ולפי גי' ב, כששים וחמש) בדרך קשה כזאת, ע"כ הערימו עליו שישכרו לו חמור שיסיעוהו למחוז חפצו, אבל בתירוץ שקשה להשיג חמור דחו את נסיעתו מיום ליום, הבין רבנו את כוונתם, והבטיח להם כי בעזהש"ית ייסע וישוב לביתו בשלום בלי פגע, וכן הוה, שלקחו חמורים ורבנו התפלל על קברי הצדיקים במירון וצפת וחזר שלם בגופו. עוד מסופר שם כי לרבנו היתה בת זקנה שהיא עצמה סיפרה כי בבית אביה היו מידי פעם דופקים בחלון לקראו לילך ללויה ואמר שהם צדיקים שמתו בחו"ל ונושאים אותם לקבורה, ופעמים לקח אתו עוד מישהו [פעם אחת דפקו חזק מאד, ופתחו את החלון כדי לראות, וראו שהלילה האיר להם כבאמצע היום ממש, ואלפים היו מהלכים, נראו כדמויות עם ספאדיקעס, כי נפטר צדיק גדול בחו"ל והלכו כל הצדיקים לקראתו ללותן]. רבנו הק' לא זכה לחיות בארה"ק זמן רב, הגיע בערב חג הסוכות תקכ"ה ובאותה שנה ביום ב' לחודש תמוז [כך מובא בספר "טבור הארץ" הנ"ל וכו"ה בספר "מליצי אש" ובספר "דבר יום ביומו", אבל בספר "אור הגליל" מביא מחקר בזה ומסיק שרבנו נסתלק ביום ר"ח תמוז (היינו ביום ב' דר"ח תמוז) אמנם בספר "מילי דאבות" מוכיח שאין לזה שום מקור רק הנכון הוא ביום ב' תמוז] השיב נשמתו ליוצרה. על פטירתו מן העולם מסופר בספר "שבחי הבעש"ט" (עמ' קיא) שנסתלק בליל שב"ק וישב רבי מענדל (מפרימישלן) אצלו בלילה וקידש על היין ושתה כשיעור, וישב בבגדי שבת והלך ר' מענדל לאכול סעודת שבת, ובעת אכילת הלפת שלח אחריו ומצא אותו גוסס ולמד זוהר הק' בשעת יציאת נשמתו ומת במנוחה ונסע למנוחה ע"כ. ונטמן רבנו בביה"ח הישן בטבריא, אצל שאר תלמידי הבעש"ט. [בספר "מילי דאבות" להרב החסיד מנחם מנדל וזיניצער

שליט"א שמתייחס על צאצאי רבנו זי"ע מביא מסורת שמקובלת במשפחתו שרבנו זי"ע הבטיח כי כל אחד מצאצאיו עד עשרה דורות שיהיה זקוק לישועה, באם יבוא ויתפלל על קברו ויזכיר את הבטחתו ישתדל בשבילו עיי"ש שמביא סיפור של ישועה שקרה לדודו].

דעביד רחמנא לטב עביד

מופלא היה רבי נחמן מהורדענקא במידת האמונה שלו בהשי"ת ועל כל דבר שאירע לו אמר גם זו לטובה והיתה אמונתו חזקה כעמוד של ברזל, וכמ"ש במעשה דרבי עקיבא ונחום איש גמזו (במס' תענית כא.). פעם אחת העמידו אנשי חיל בקהלת קודש מעז'בוז אצל היהודים, אמר הבעש"ט לרבי נחמן התפלל שלא יעמדו אנשי חיל בבתי היהודים, אמר לו רבי נחמן שזה לטובה, אמר לו הבעש"ט כמה יפה שלא היית בדורו של המן שהיית אומר על הגזרה שגם זה טוב, ואין לך מעלה אלא מה שתלו את המן שהוא ג"כ טוב.

פעם אחת נסע רבי נחמן מהורדענקא עם הרב דקהלה קדושה פולנאי (בעל התולדות יעקב יוסף) מקהלת נעמרוב להבעש"ט על שבת, וביום הששי נסעו ופגעו באדון אחד במרכבה גדולה, ונסע ג"כ באותו הדרך ולאותו צד שהם נוסעים, והיה נוסע לאט והיו יראים להעביר אותו, והכה הרב (מפולנא) בידו ואמר ווי, ווי, כי אנחנו מחללים את השבת, והיה מצטער צער גדול, ורבי נחמן אמר שהוא לטובה, ונוסף עוד על צערו מה שרבי נחמן אומר, ובשעה קלה פגעו מחנה גדולה מאד של נכרים

ומתפלל ואמרתיו לו שיצא ואינו שומע, אמר הבעש"ט בוודאי יגרום רבי נחמן איזה צרה לנכרים שיעשו משמים שלא יפריעו לו להתפלל, ובתוך כך הודלק המבצר של האדון ובאו ריקים ופוחזים וגרשו את כל הנכרים להציל המבצר ונשאר הבית פנוי, אז הלך הבעש"ט ג"כ להתפלל שם. (שבחי הבעש"ט סי' קיב)

ההתבוננות לפני האכילה

כשהיה רבנו על הספינה בדרכו לארה"ק פעם אזל הלחם מכליו, וזה כמה ימים שלא אכל מאומה, עד שעגנה האניה ליד החוף בקרבת עיר שלא היה שם יהודי אחד, ובאו העורבים והביאו לו לחם לאכול רבי נחמן הרגיש עצמו בסכנה אם לא יאכל אז התיר לעצמו לאכול, הוא נטל ידיו וכבר בירך ברכת המוציא אך קודם שהכניס האוכל לתוך פיו, בא לו במחשבתו הפסוק "אל תלחם את לחם רע עיני" (משלי כג ו) אז רצה למנוע מלאכול, כי ידע כי מחשבתו אינה דבר ריק כלל, אח"כ בא במחשבתו הפסוק ואת העורבים צויתי שם לכלכך" (מלכים א' יז, ד) ואז אכל. (אור הגליל עם' נח).

מתורתו של רבנו

"ואיש לא יעלה עמך" (שמות לד, א) שמעתי ממחותני הרב הוותיק המנוח מוה"ר נחמן הורדנקיר ז"ל עה"פ ואיש לא יעלה עמך דהיינו כשאדם רוצה לעבוד ה' באמת ובתמימות אזי צריך לחשוב ולדמות בעצמו כאילו הוא בעצמו יחידי בעולם ולא יהיה לו שום פניה משום אדם, עכ"ל.

(דגל מחנה אפרים. פר' מטות עה"פ החלצו מאתכם)

הולכים עם משאות והשלג מצידי הדרך היה גדול מאד ולא יכלו בשום אופן לעבור עליהם כי הלכו ג"כ בזו הדרך לאותו צד ולא לקראתם, ונסעו לאט, ואם היו הולכים אחריהם היו יכולים לחלל שבת, וכשראו הנכרים עם המשאות את האדון פנו כולם מן הדרך מיראת האדון, ועברו גם רבי נחמן ובעל התולדות את מחנה הנכרים ואח"כ באו רבי נחמן והתולדות לפרשת דרכים ונסעו האדון לדרכו (לדרך אחר) והם נסעו מצד שני ובאו בעוד היום גדול, והיה באמת לטובתם נסיעת האדון, כי המחנה נסעו לאט ואם היו נוסעים אחריהם בודאי היו מחללים שבת, כ"ז שמעתי מהרב קהלה קדושה פולנאי. (שבחי הבעש"ט סי' קיא)

כח התפלה של רבנו

מהרב דקהלתנו (הרה"ק רבי גדלי' מליניץ זי"ע בעל "תשואות חן") שמעתי עוד סיפור שהיה עם רבי נחמן הנ"ל, שפ"א נסע רבי נחמן עם הבעש"ט ובאו לכפר אחד והיה זמן המנחה, ואמר הבעש"ט להגבאי לך לבית המלון וראה אם אפשר שם להתפלל מנחה, ורבי נחמן לקח עוד מקודם הכיס של טלית ותפילין והלך לבית מלון להתפלל שם מנחה לפני שבא הבעש"ט, והגבאי אמר להבעש"ט כל הבית מלא נכרים וא"א להתפלל שם, ואמר הבעש"ט להגבאי לך וקרא לרבי נחמן שישב על העגלה ונלך להתפלל, כי נאחר זמן המנחה, נכנס הגבאי ומצא אותו (את ר' נחמן) מעוטף בטלית ותפילין ומתפלל ואמר לו הגבאי שיצא והוא לא שמע, ויצא הגבאי ואמר להבעש"ט שהוא מעוטף בטלית ותפילין

זכרון לצדיקים

י"א תמוז תש"א: מרן הגאון רבי אלחנן בונם ב"ר נפתלי בינוש וסרמן הי"ד זצוק"ל

"עמים רבים גדולים ועצומים, אין להם זכר ואנחנו מכל העמים ב"ה חיים וקיימים. וכל מדינה שנדלדלה מלמוד התורה, התבוללה, וסוף היה שאפילו שומרי מצוות לא היו בה... ואנו ראינו בדורותינו שכל מדינה ומדינה שהיו בה ישיבות והרבו בתורה זאת הערובה לקיום העם..."

(מדברי מרן הגרא"מ שך זצ"ל)

עליו, וכמו שמצאנו אצל משה רבינו שלאחר הסתלקותו אמר עליו הקב"ה (דברים לד, ה) "וימת שם משה עבד ה'", והרי שלא נאמר עליו עוד תוארים או שבחים כמו שמתארים היום בתואר 'גאון' או 'צדיק' וכדומה, אלא רק 'עבד ה'', כי זהו השבח הכולל הכל, והיא עבודת האדם בעולמו להיות עבד ה'.

ואני זוכר מצעירותי בשעה שהיה הגאון ר' אלחנן אצלינו בלונדון, שבשבת אחת הזמינו את ר' אלחנן לדבר באיזה בית כנסת לפני מוסף, ובאמצע הדרך לבית הכנסת - בעודני מלווה אותו בדרכו, נודע לו שבבית הכנסת זה ישנם אנשים המחזיקים בדעות של אנשי המזרחי, והחליט רבי אלחנן שידבר שם נגד הציונות. וכשבא לשם רבי אלחנן, פתח ודרש על הפסוק "הן עם לְבַדְד יִשְׁכַּן וּבְגוֹיִם לֹא יִתְחַשְׁבּוּ" (במדבר כג, ט), וביאר מהו החילוק בין 'עם' לגוי, שה'גוי' הוא עם היושב בארצו, והם מוגדרים כאומה

דברים שסיפר מרן הגרא"מ שטרנבוך שליט"א עליו בי"צ השנה:

צמיחה בתורה רק על ידי עמל התורה

זכרוננו מימי ילדותי, שאמי ע"ה התחננה להגה"ק ר' אלחנן זצ"ל שיברך את בניה היתומים שהיו גדולי תורה ויראה, והשיב לה ר' אלחנן שראה אצל הקדוש ה"חפץ חיים" שלא בירך על צמיחה בתורה, באומרו "וכי בברכות אתם חפצים לעשותו תלמיד חכם, והלא כדי לגדול בתורה צריך מסירות נפש ועמל ויגיעה, ואי אפשר לצמוח בתורה על ידי ברכות בלא עמל ויגיעה בתורה הקדושה". זהו יסוד לכל בן תורה, שעיקר צמיחת בן תורה תלוי בעמל התורה, ובלא עמל התורה לא שייך לצמוח בתורה.

עבד ה'.

רבי אלחנן לא היה רק ראש ישיבה אלא היה במהותו עבד ה', וזהו השבח הגדול ביותר

זצ"ל, ולכן כל השקפתו ודעתו על התקופה היא דעת תורה צרופה. ובזכרוני ששמעתי מפי רבי אלחנן זצ"ל על המשנה בסוף סוטה (מ, ט, ב) שבזמן עקבתא דמשיחא "חכמות סופרים תסרח ויראי חטא ימאסו", שעוד יבוא זמן גרוע מזה ש"יראת ה' תתייבש" ולא יעניין את הציבור מה שמחריבים את הדת, ואם בשנים קדמוניות היה בוער אש להבה כשניהלו מלחמה למען קיום הדור הרי שיבוא עוד זמן שיראת ה' תתייבש, רח"ל, ולא ירגישו שזה נוגע אלינו מה שמחריבים את הדת רח"ל.

אמנם אצל ר' אלחנן בעצמו ראינו כמה בער בו אש דקדושה ולא היה מסוגל לשתוק על חילול ה'. וסיפר לי האדמו"ר הרה"ק בעל ה"כנסת מרדכי" מסדיגורא זצ"ל שפגש בכנסייה הגדולה במרינבד את ר' אלחנן, וסיפר לו שהוא עומד לנוסע לגור בתל אביב, ונבהל ר' אלחנן ואמר, "אני בשום אופן לא הייתי יכול להיות בתל אביב, שאם אראה חילול שבת בארץ ישראל, לא אחזיק מעמד מרוב צער מהנעשה בהיכל ה'".

והשנאה שלו לשונאי דת היה ממש בגדר אין סוף - בלי שיעור וגבול, ובמיוחד לציונים שהמרידו רבבות עד אבינו שבשמים, וקיים בנפשו מה שאמר דוד המלך ע"ה "הֲלוֹא מְשַׁנְּאֶיךָ ה' אֲשַׁנְּאֶ וּבִתְקוּמַמִּיךָ אֶתְקוּטֶט" (תהלים קלט, כא) "תְּכַלִּית שְׁנֵאָה שְׁנֵאֲתִים" (תהלים קלט, כב), והיינו שליבו היה מלא עד הסוף בשנאה אליהם, ולא השאיר בליבו שום מקום פנוי לקבל אותם אצלו באהבה, וזהו "תכלית שנאה" - שהגיע עד סוף השנאה האפשרית.

אמונה

... ואני זוכר שהקדוש ר' אלחנן היה חי תמיד באמונה שהכל משמים, ודמותו וצורתו הקדושה עוד עומדת נגד עיני עם הפשטות שלו לעשות רצון אבינו שבשמים.

בפני עצמה מחמת עצם הדבר שהם עשבים יחד במדינה אחת וכדרך כל האומות שנעשים לעם על ידי שיושבים יחד בארץ שלהם, ואילו 'עם' הכוונה לקבוצת אנשים שאין להם ארץ משלהם, אבל מיוחדים הם בלשונם או בנימוסיהם או במלבושם, והנהגתם השונה מכולם מאחדת אותם להיות 'עם אחד'. והרים הגה"ק רבי אלחנן קולו ואמר, "הן עם לבדד ישכון" - עם ישראל אינם כשאר אומות שצריכים הם איזה סממן חיצוני כמו לשון או מלבוש כדי

לאחד אותם להיות מוגדרים כעם, "ובגויים לא יתחשב", אינם כשאר גויים שצריכים מדינה כדי לבסס את לאומתם, אלא אנו מוגדרים כעם מחמת שיש לנו תורה ומצוות, והיא מבדלת אותנו מכל העמים ואיננו צריכים מדינה ככל הגויים, וכל תשוקתנו לארץ ישראל איננה כדי לעשות ממנה 'לאום' או 'ציונות', אלא אך ורק כדי לקיים את המצוות התלויות בארץ ולעבוד בה את הקב"ה. ובמקום נעשה מהומה גדולה, ורוב מתפללי בית הכנסת יצאו מבית הכנסת באמצע דרשתו לאות

מחאה על דבריו והלכו להתפלל מוסף בחוץ - בפרוודור, והוא נשאר רק עם ציבור קטן עד שבקושי נשאר לו מניין להתפלל מוסף אח"כ, ומ"מ לא נרתע ממחאתם והמשיך בדבריו כי הרגיש שזהו רצון ה'. ואח"כ אמר לי שאף שבא ללונדון כדי להתרים אנשים שיתמכו בישיבתו - ישיבת ברנוביץ, ועל ידי דבריו הפסיד הרבה תומכים לישיבתו, מ"מ אינו מתחשב בזה, ומשום שלא בא ללונדון כדי לקבץ כספים אלא בא ללונדון כדי לעשות רצון ה', וכיון שידע שזהו רצון ה' דיבר מה שהיה צריך לדבר וכמתבקש מעבד ה'.

דעת תורתו והשקפתו הצרופה

רבי אלחנן זצ"ל שימש את ה"חפץ חיים" ואת רבו ר' חיים מבריסק

אלא בכדי להוציא "אלחנן בויסקר" (הגה"ק רבי אלחנן וסרמן) אחד, דיינו!

ומצדיקי הרבים

רבי אלחנן וסרמן השתדל בכל כוחו להשפיע על תומכים ונדבנים לקחת חלק ב"ועד הישיבות", שלא יהיה בית יהודי שאינו נמנה על תומכי תורה.

מאז הוקם ה"ועד", לא ביכר רבי אלחנן את התמיכה בישיבתו בברנוביץ' על פני קרן מבורכת זו, שהיתה מחלקת את תקציבה לכלל הישיבות, וישיבתו קבלה אך חלק יחסי לא גדול מקופה זו. אף על פי כן לא חסך במאמצים לטובת ה"ועד", כשהוא יוצא בשליחותו, עורך מגביות, מבקר בבתי נדיבים שונים ומחלק קופות צדקה בבתי היהודים. כמו כן שוחח עם ד"ר שמואל דויטשלנדר מראשי "קרן התורה" של אגו"י באשכנז לזרזו בענין זה של חלוקת קופות צדקה אלו בכל בתי ישראל בקהילתו. התורה מתקיימת על ידי פרוטות - התבטא בשם מורו ורבו, רבי חיים

מבריסק.

בורח מפני הכבוד

רבי אלחנן וסרמן הקשיב ככולם לדברי הנואם באחת האסיפות למען חיזוק הדת. - יהודי ברנוביץ! - פנה אליהם - הידעתם מי שרוי בתוכם? הידעתם את רבי אלחנן - מי הוא? אך יצאו המלים מפיו, מיד נשא רבי אלחנן את רגליו ונמלט מבית הכנסת, כאדם הבורח מפני הדליקה.

מושגים במותרות

כמה יגיעות יגע רבי אלחנן וסרמן עבור ישיבתו "אהל תורה". כבן טיפוחים אשר אין מידה וחשבון לערך ההשקעה בו, כך נהג

בין אבנים לאבנים

בנין לבנים נאה ככל הבניינים לכאורה קם ועמד על תילו בחנוכה תרפ"ה. כל תושבי ברנוביץ' השתתפו בחנוכת הבית המרנינה של הישיבה הקדושה "אהל תורה" שהתברכה ברווחה ונחת להקל מעל תלמידיה הרבים ולאפשר להם להתעלות עוד ועוד בלימוד התורה.

היה זה מעמד מרגש, שהכל היו שותפים לו, ורבי אלחנן וסרמן, ראש הישיבה, נשא דברי כיבושים והדריך כיצד יש להתייחס למעמד מרומם שכזה.

בתוך דבריו הזכיר את ברכתו של בלעם שהכילה ברכה וקללה כאחד, שהרי הוא נתכוון לקללה שלא יהיו לישראל בתי כנסיות ובתי מדרשות, וכנגד זה אמר - "מה טובו אהליך יעקב משכנותיך ישראל", וכולם חזרו לקללה חוץ מבתי כנסיות ומבתי מדרשות.

בדרך זו ניתן להבין את חוסנו המוצק של בנין זה שאינו דומה לאחרים כלל. בנין הישיבה הוא מבצר התורה, שנועד לקיים את האומה ולהגן עליה מפני האוייבים והשונאים הרבים הסובבים אותה ולבל ישלטו בהם.

המוניטין של אלחנן בויסקר

נגיד נכבד תושב העיר ורשא ועתיר נכסים זכה בביקור רם מעלה של רבי אליעזר גורדון בלויית אחד מחשובי העיר.

הוא האזין בהתעניינות אודות טיבה של ישיבת טלז, ששמה הלך לפניו בעולם היהודי, והטה לבו לצרכיה החומריים לאחזקתה. במיוחד חשוב היה לו לדעת מי הם הגדולים שגידלה הישיבה בין כותליה.

על כך השיבו רבי אליעזר: "אלמלא לא באה ישיבת טלז לעולם

סרב ליטול משכורת כלל, כי את כל צורכי מחייתו נטל מן הישיבה. יש בזה מקום לטעות, כאילו השתפרו תנאי מחייתו, מעת שנטל הכל מקופת הישיבה. אולם ההיפך הוא הנכון. בידעו שכל דבר מאכל או צורך חיוני אחר הוא משל הישיבה, קמץ שבעתיים בהוצאותיו, כדי שלא למעול בקדשים: אם היו אלו נעליו שנקרעו וסרב לקבל חדשות רק תיקון עם טלאי, או תפוזים אחדים שנקנו על ידי העוזרת במחיר מוזל - אצלו הרי נחשבו למותרות, ולא נגע בהם... (טל אורות החזקת תורה בעילום שם)

בישיבתו ועשה הכל למענה: מסר שני שיעורים בכל יום ושיעור כללי פעם בשבוע; ועל כולם הייתה מסירותו עבור החזקתה, ולשם כך טרח ונדד למרחקים. - והנה, כאשר הגיע זמנו לקבל טובת הנאה ממפעל חייו. והיא המשכורת ההולמתו כראש הישיבה, לא ראה לנכון להוסיף לעצמו יותר ממשכורתו של ר"ם משיעור נמוך. את כל התרומות שגייס, נהג למסור למנהל, רבי הירש גוטמן, ואחר שחולקו כל המשכורות וצרכי הישיבה, אזי הגיע גם תורו... שנים אחדות לאחר מכן, כאשר נתאלמן מאשתו,

ימי בין המצרים

בית המקדש אורו של עולם

(מבעל ה"נתיבות שלום")

עבודה זרה גילוי עריות ושפיכות דמים ובית שני חרב בעון שנאת חנם, שענין עבירות אלו הוא שהם מנתקים יהודי מאביו שבשמים. עבודה זרה ענינה דעות רעות וכפירה באלקות שעל ידי זה נפסק דביקותו באלקות, גילוי עריות הם התשוקות והרצונות הרעים השנואים לאלקות, ושפיכות דמים הוא השיא של מדות רעות המפרידים יהודי מאביו שבשמים. ולכן בג' עבירות אלו יהרג ואל יעבור, שעל ידם מנותק מאלקות. וכן בית שני נחרב בעון שנאת חנם, דאיתא בספרים הקדושים שאהבת ישראל מסוגלת להביא לאהבת ה' ולדבקות בה', וכיון שהיתה בהם שנאת חנם הלכו ונתרחקו מהש"ת. וזה ענין כל אלו העברות שבעטיין חרב בית המקדש, שמביאות חשכות הדעת וגורמות להתרחק מהש"ת, וממילא נחרב הבית, שכל מהותו הפנימית של חורבן הבית הוא מה שישראל נתרחקו מקירבתם להש"ת. וכנגד זה הם ג' הדברים שעליהם העולם עומד, תורה עבודה וגמילות חסדים, שהם מכניסים הארת הדעת ביהודי ועל ידי זה בא לדבקות בה'. התורה מאירה דעתו של יהודי ומביאתו על ידי זה להתדבק בה', וכמ"כ העבודה מאירה ליהודי באורו ית' ולדבקה בו, וגמילות חסדים שמקורה באהבת ישראל, על ידה מגיע יהודי לאהבת ה' ולדבקה בו, ועל זה כל עולמו של יהודי עומד.

ומהאי טעמא אין בשבת קודש אבלות על חורבן בית המקדש, כי בשבת איתא דכד עייל שבתא איהי אתיחדת ואתפרשת מסטרא אחרא וכל שולטני רוגזין ומארי דדינא כולהו ערקין, דמפני האור של שבת קודש כל כחות הסט"א בורחים ומסתלקים. וכמד"כ "ויברך אלקים את יום השביעי ויקדש אותו", ואמרו חז"ל (ב"ר פ"א) במאי ברכו ברכו באור, אינו דומה מאור פניו של אדם בימות החול למאור פניו בשבת. השבת קודש היא בבחינת בית המקדש, שכמו שבית המקדש היה מאיר נשמות ישראל, כמ"כ השבת קודש מאירה נשמת יהודי שעל ידי זה הוא מתקרב להש"ת, וע"כ אין בשבת קודש אבלות על חורבן בית המקדש, כי השבת קודש היא בבחינת בנין בית המקדש. וזה מרומז במאמרם ז"ל כל שלא נבנה בית המקדש בימיו כאילו נחרב בימיו, שבת קודש נקרא יום, כמד"כ אכלוהו היום כי שבת היום לה' היום לא תמצאוהו בשדה, שמוזכר בפסוק ג' פעמים יום, וכן בפרשת ויכולו נאמר ג' פעמים לשון יום, "ויכל אלקים ביום השביעי וישבות ביום השביעי ויברך אלקים את יום השביעי", שהם כנגד ג' עתות השבת, כי השבת כולה בבחינת יום שבו שלטון האור. וכל שלא נבנה בית המקדש בימיו, היינו בימים המאירים המה השבתות שבהם מאיר האור בבחינת בית המקדש, ואם אינו בונה את בית המקדש בשבתות כאילו נחרב בימיו, כמבואר שהשבת קודש מאירה ליהודי באור הדעת שעל ידי זה מסתלקים כל כחות הסט"א, ועל ידי זה מגיע יהודי להיות דבוק בה' שזה ענין בית המקדש.

איתא בשם הרה"ק מרוזין זי"ע (בעירין קדישין) לבאר הענין שחורבן בית המקדש היה בג' שבועות אלו, הן חורבן בית ראשון והן חורבן בית שני, כי כשברא הקב"ה את העולם ברא כ"ח עתים י"ד לרעה וי"ד לטובה, וכן כתיב (בראשית ח, כב) "וַיֹּם וַלְיָלָה לֹא יִשְׁבְּתוּ", יום הוא תקופת האור שאז מתגבר שלטון הקדושה, ולילה הוא תקופת החושך שבה מתגבר הסט"א, ובג' שבועות אלו מתרבה החושך שהימים מתחילים להתקצר והלילות מתארכים, ומתגבר כח הסט"א. ועל יסוד דבה"ק י"ל מאמר מרן אדמו"ר בב"א זי"ע אהא דאיתא מהאר"י הק' שב' החדשים תמוז ואב הם נגד תרי עיינין, שעל זה מרומז במאמר הכתוב "עֵינֵי יְרֵדָה מֵיָם" (איכה א, טו), וכנגדם יש בחורף את ב' החדשים טבת ושבט שבהם חלה תקופת השובבים, שאז מתקנים מה שפגמו בתרי עיינין. והביאור בזה על פי דברי הרה"ק מרוזין הנז', שבחדשים תמוז אב שהחשך מתרבה מתגבר כח הסט"א, וכנגדם בטבת ושבט שהימים מתחילים להתארך והאור מתרבה, מתחיל כח הקדושה להתגבר, וע"כ אז הזמן לתקן הפגמים.

וביאור הדברים על דרך העבודה, דהנה תכלית בריאתו של יהודי היא שיהיה דבוק בה', וזה היה כל ענינו של בית המקדש, שנתיארה הקב"ה להיות לו דירה בתחתונים, כמד"כ "ועשו לי מקדש ושכנתי בתוכם", ואיתא בספרים הקדושים שלא נאמר בתוכו אלא בתוכם, היינו בתוך כל אחד ואחד, שע"י בית המקדש נהיה יהודי דבוק בה'. כי בבית המקדש ירד אור אלקות לעולם, ומשם נשפע אורו ית' לנשמות ישראל, ומתוך כך הרגיש יהודי את הש"ת וקירבת אלקים. כל ענין הרגשת קרבת אלקים אצל יהודי נמשך כאשר מאיר בו אור הדעת, שאז בורחים ומסתלקים כל כחות הסט"א, והריהו מרגיש את הש"ת ומתקרב אליו ית'. ואילו כאשר יהודי שרוי בחשכות אינו מרגיש את הש"ת, וממילא הריהו הולך ומתרחק ח"ו. וזה היה ענין בית המקדש שהאיר לישראל באור אלקותו ית', ומכוחו נתקברו אל התכלית להיות דבוקים בהש"ת. וכמו כן כל התגברות הסט"א היא להחדיר חשכות ביהודי, כי כל שלטונם הוא רק בחושך, ובעת שמאיר לו ליהודי נוכח הוא לראות איך הכל הבל וריק, וכמאמר מרן אדמו"ר בב"א זי"ע, 'במיתו לי נהורא ותחפי לכון בהתא' (אקדמות), שכאשר מאיר האור ליהודי, אז תחפי להון בהתא לכל כחות הרע והתאוה של העולם, שרואה איך הכל אין ואָפֶס כנגד התענוג הרוחני. וזה מרומז במאמר הכתוב "תָּשֶׁת חֹשֶׁךְ וַיְהִי לְיָלָה בּוֹ תִרְמָשׁ כֹּל חֵיתוֹ יְעַר" (תהלים קד, ט), שבעת חשכות אז תרמוש כל חיתו יער, שאז שולטים כל כחות החשך, ואך תזרח השמש יאספון, שלמראה האור בורחים ומסתלקים כל כחות החשך. ובג' שבועות אלו שהימים מתמעטים מתחזק כח החשך, וע"כ היה אז חורבן בית המקדש שהוא מקור האור להאיר נשמות ישראל.

ובזה יש לבאר מה שאמרו חז"ל (יומא ט, ב) שבית ראשון חרב בעון